İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMUSAL ALANDA 'MUHALİF BEDEN'

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Duygu EROL

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

MAYIS 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAMUSAL ALANDA 'MUHALİF BEDEN'

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Duygu EROL
(502121110)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ

MAYIS 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502121110 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Duygu EROL**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **"KAMUSAL ALANDA 'MUHALİF BEDEN'"** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Doç. Dr. Pelin DURSUN ÇEBİ** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Doç. Dr. İpek AKPINAR AKSUGÜR** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Yrd. Doç. Dr. Banu TOMRUK Bilgi Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : **04 Mayıs 2015**
Savunma Tarihi : **26 Mayıs 2015**

Aileme,

ÖNSÖZ

Tükenmeyen güven ve destekleri ile her zaman yanımda olan, hayatın sunabileceği en güzel armağanlar annem Nezahat Erol ve babam Mesut Erol'a, değerli düşünceleri için danışmanım Doç. Dr. Pelin Dursun'a, Taşkışla'nın kazandırdığı en güzel dostlar Deniz Öztürk, Uğur Erkal ve Tanju Aslan'a, hem destekleri ve anlayışları hem de yüksek enerjileriyle çalışmayı keyfe dönüştürdükleri için Selcan Turan, Müge Aybek, Murat Önal, tüm Metex ailesine ve Sinan Kafadar'a, yüksek lisans sürecinin biricik çalışma arkadaşı Damla Duru'ya, son olarak bu çalışma hazırlanırken inanç ve desteğiyle yanımda olan Orçun Özkahraman'a çok teşekkür ederim.

Mayıs 2015

Duygu Erol
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**
ÖZET ..... **xv**
SUMMARY ..... **xvii**
1. GİRİŞ **1**
2. KAMUSAL ALAN VE BEDENİN KURULAN/YIKILAN İLİŞKİLERİ **5**
2.1 Antik Yunan'da Kamusal Alan ve Beden İlişkileri 5
2.2 Eski Roma'da Dönüşen İlişkiler 8
2.3 Ortaçağda Kamusal Alan ve İktisadi Beden 11
2.4 Aydınlanma Çağı ve Burjuva Beden 12
2.5 Modernleşme Sürecinde Kamusal Alan ve Beden İlişkisinin Dönüşümü 15
3. 'MUHALİF BEDEN' **21**
3.1 Beden Üzerinden İnşa Edilen İktidar 21
3.2 Organsız Beden 23
3.3 Kaçış ve Karnaval 24
3.4 Muhalif Beden 26
3.5 Beden ve Mekan İlişkisine 'Muhalif Beden' Kavramıyla Bakış 27
4. TASARIM PRATİKLERİNDE 'MUHALİF BEDEN' **33**
4.1 Bunun … Olmasını İsterdim (I Wish This Was …) 34
4.2 Park-lama Günü (Park-ing Day) 35
4.3 Dans Otomatı (Dance-O-Mat) 36
4.4 Yayın Evi (Union Press) 38
4.5 Serpentine Pavyonu 2013 40
5. GEZİ PARKI OLAYLARINDA 'MUHALİF BEDEN' **43**
5.1 Gezi Parkı Şenlik/Direnişi 44
5.2 Gezi Parkı'ndan Dışarı Taşan Muhalif Beden 50
6. SON SÖZ **55**
KAYNAKLAR **57**
ÖZGEÇMİŞ **65**

KISALTMALAR

TAZ **:** Geçici Otonom Bölge (Temporary Autonomous Zone)
LGBT **:** Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transseksüel

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Atina Agorası'nın modeli, Atina Agorası'nın planı 6
Şekil 2.2 : Antik Yunan'da kadınlar, Adonia'yı kutlayan kadınlar 8
Şekil 2.3 : Eski Roma Forumu. 9
Şekil 2.4 : Saturnalia 10
Şekil 2.5 : Venedik Karnavalı 12
Şekil 2.6 : Paris'te burjuvalar, Kadınların ekmek isyanı 14
Şekil 2.7 : Hausmann'ın Paris planına müdahalesi 16
Şekil 2.8 : Hausmann planının uygulanması ardından Paris 16
Şekil 3.1 : Resmi geçit töreni 22
Şekil 3.2 : Fernando Vicente'nin illstrasyonları 23
Şekil 3.3 : Karnaval 25
Şekil 3.2 : "Kent mekanında bedenler" (Bodies in urban space) 26
Şekil 3.5 : "Çıplak Kent" (The Naked City) 30
Şekil 3.6 : Kavramların kronolojik diyagramı 31
Şekil 4.1 : "Bunun … olmasını isterdim" (I wish this was). 34
Şekil 4.2 : "Park-lama günü" (Park-ing Day) 36
Şekil 4.3 : "Dans otomatı" (Dance-O-Mat) 37
Şekil 4.4 : "Birlik basını" (Union Press) 39
Şekil 4.5 : Serpentine Pavyonu 2013 40
Şekil 5.1 : Gezi Parkı Şenlikleri 45
Şekil 5.2 : Gezi Parkı olayları sürecinde 'muhalif beden' haritalaması 47
Şekil 5.3 : Gezi Parkı'nda muhalif beden fragmanları 49
Şekil 5.4 : Gezi Parkı'ndan dışarı taşan muhalif beden fragmanları 53
Şekil 5.5 : Muhalif beden diyagramı 54

KAMUSAL ALANDA ‘MUHALİF BEDEN’

ÖZET

Kamusal alan, kent yaşamında önemli bir toplumsal birliktelik ve kolektif üretim zemini olma özelliği taşır. Kent yaşamında toplumsallığın taşıyıcı rolünü üstlenir. Bu bakımdan tarihsel süreçte kamusal alanın dönüşümüne dair yapılan okumalar, kentin sosyal yaşayışına dair bilgileri aktarır. Bu tez çalışması kapsamında hem bir kaynakça hem de bir uygulama alanı olarak görülen kamusal alan, kentli bireylerin ‘muhalif’ tutumlarıyla uğradığı dönüşümler bağlamında ele alınmıştır. Bu çalışma kapsamında kurgulanan ‘muhalif beden’ kavramı Bakhtin’in “karnaval”, Deleuze ve Guattari’nin “organsız beden”, Lefebvre’nin “toplumsal mekan üretimi” ve Debord’un “çıplak kent” çalışmaları üzerine inşa edilmiş olup, hem mimarlık ve sanat disiplinleri içerisinde hem de kent yaşamında karşılığı aranmıştır.

‘Muhalif beden’ bu çalışma içerisinde; gerek tarih boyunca sosyal, ekonomik, politik sebeplerle kamusal alanla ilişkileri zedelenen gerekse modern kentin rasyonel işleyişinde kamusal alanla ilişki kuramayan bedenlerin muhalif ve aktif bir özne olarak kent yaşamında varlığını gösterdiği ve yeni ilişkiler kurduğu durumları işaret eder. Bu yeni ilişki biçimi, mekan ve beden, üreten ve üretilen, özne ve nesne arasındaki sınır çizgilerinin kaybolduğu, temelinde sürekli bir karşılaşma, etkileşim, üretimin olduğu deneyimler yaratır. Bu deneyimler kent yaşamında ritüel, şenlik veya toplumsal hareketlerde gözle görülür bir hal alır.

‘Muhalif beden’ pratiklerinin kent tarihiyle eş zamanlı olduğu söylenebilir. Katılımcı demokrasinin zemini Antik Yunan kamusal alanı (agora) dahi kadınlara ve kölelere kapalıdır. Öyle ki, tarihin çeşitli dönemlerinde kadın veya erkek, köle veya özgür olmak kamusal alana katılmak ya da dışlanmak anlamına gelir. Bu yüzdendir ki, kamusal alanda yer almayan bedenlerin ürettiği ‘muhalif’ eylemler tarihin her döneminde ortaya çıkmıştır. Endüstri devrimi, kentlerin büyümesi ve nüfusunun artması, hız kavramının kente girmesi ise kamusal alan ve beden ilişkisini yeni bir boyuta evirmiştir.

18. yüzyılda ortaya çıkan, 19.yüzyılda hız kazanan endüstrileşme ve modernleşme süreçlerinin sonucunda kamusal alanın insan bedeniyle girdiği dolaysız dönüşümün kapıları kapanmış ve kamusal alanlar kent otoritelerinin planlamaları ekseninde hızlı dönüşümler geçirmiştir. Kentlilerin adapte olmakta zorlandığı bu dönüşümler, kentli bireylerin hem birbirleriyle hem de kent ile ilişki kurmakta zorlanmasına sebep olmuştur. Bu ilişkinin sorunlu yanlarını araştıran mimarlık disiplini ve diğer disiplinler, bu alanda hem teorik hem de pratik çalışmalar sunmuştur. Bu çalışmalar ile kamusal alana yaklaşım, statik mekanda izleyici bedenin oluşturduğu görsel deneyim yerine, karşılıklı beden mekan iletişimi üzerinden oluşan zengin mekansal deneyim ortamının arayışına dönüşmüştür. Kentli bireyi bilinçli, üretici ve diğer kentlilerle etkileşim içerisinde bir ‘muhalif beden’e dönüştüren bazı projeler bu tez kapsamında örneklenmiştir.

Gezi Parkı Olayları tez bütününde konu edilen ‘muhalif beden’ kavramı için, kent yaşayışında doğaçlama bir ilerleyiş ile ortaya çıkması ve mekanı dönüştürücü gücü ile İstanbul’u ve diğer pek çok kenti etkisi altına alması anlamında önemli bir örnek olarak görülmüştür. Mekan ve beden ilişkisinde yarattığı açılımlar bağlamında tartışılan Gezi Parkı Olayları; kamusal alanda geleneksel sınırların ortadan kalktığı, bedensel kavrayışın arttığı, kentlilerin kolektif üretimleri ile oluşan yeni mekansallıklar ortaya koymuştur. Bu üretimler, sosyal yaşamda bireylere fiziksel olarak paylaştıkları kamusal alanın sahip olduğu farklı potansiyelleri görmeleri için olanaklar sunmuştur. Kamusal alan, beden ile kurduğu iletişim ile yeni tanımlar kazanmıştır. ‘Muhalif beden’ bu yeni mekansallığın üretiminde, kent otoritelerinden önce gelen, belirleyici faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu kısa süreli fakat güçlü kentsel deneyimlerin, kamusal alan üzerinde yarattığı kurgularla kentsel yaşama yön veren mimarlık disiplini için oldukça değerli bir kaynakça olduğu düşünülmüştür.

‘DISSENTER BODY’ IN PUBLIC SPACE

SUMMARY

Public space is an important factor in the urban life by being a ground for the social co-occurrence and a collective production. It is a key feature of the sense of community. In this regard, the readings about the transformation of public space in the historical process possess the information about the societal life of the bodies in historical stages. Public space is the main concern of this study in relation to the transformations, which were shaped by the urbanites and their ‘dissenter’ approaches to the urban space. The ‘dissenter body’ concept is generated over the studies of Michel Foucault’s ‘biopolitics’, Gilles Deleuze and Felix Guattari’s ‘anti-ödipus’, Mikhail Bakthin’s ‘carnival’, Henri Lefebvre’s ‘the production of space’ and Guy Debord’s ‘naked city’ in this research, and the exemplifications of the dissenter body have been sought not only in the fields of architecture and art disciplines, but also in the real urban experiences.

In this study, ‘dissenter body’ represents the urbanites transforming their passive relationship with the city into an active force with showing presence in the public space and building a new relationship with the space and the people. This new relationship generates an experience that eliminates the traditional boundaries, enhance the bodily perception, and provide a field for collective production in the cities. Productions of this nature also show the possibilities of the public space, which is a part of our daily life. Public space earns new definitions through the new relationships established with the body. In this way, ‘dissenter body’ becomes the decisive factor before the city authorities, in the production of new spatialities.

The practices of the ‘dissenter body’ can be claimed to be concurrent with the urban history. Even the public space (agora) of the Ancient Greek, which is the ground of participatory democracy, is not open to women and slaves. Indeed, being man or woman, slave or free at various periods in history means to be included in or excluded from the public spaces. That is why, the dissenter performances of the bodies, which are not embraced by the public realm, have emerged in every period of the history.

‘Dissenter body’ becomes observable in the events as rituals, carnivals and social movements in the cities. This kind of urban events offers different experiences to urbanites by altering the common behaviour in the public realm. The public spaces turn into a platform where the participation is encouraged. The new relationship between the body and the public space is built on this collective basic and improved by the creative thinking. The structure of the city is re-formed by the urbanites during the urban events. In this temporal form of the city physical and mental boundaries which are constructed through the social, political and economical dynamics in different cultures are ignored.

Beginning in the 18th century, the industrial revolution, urban growth and development of technology started to alter the relationship between public space and body into a new dimension in the cities. As a result of the industrialization and modernization processes, the direct relation of the human body with the public space is dissolved and the public spaces began to transform under the control of the city authorities. The high-speed transformations caused difficulties for bodies in terms of adaptation and brought about the problematic relationship between the public spaces and the body. Many branches investigating the problematic side of this relationship have provided theoretical work in this field.

Despite the problems of the modernization, unlimited potentials of the modern city are not deniable. As the city becomes a base for different cultures and desires, it gets open for different spatialities. By the social integration in the public spaces, the negative effects of modernization can be turned into advantages. Since the carnivals and social movements constitute the collective power by impromptu performances, the public space designers can awake this power with place making strategies. The disadvantages of the modern city like the homogenization in the city, physical and mental boundaries around the urbanites can be erased by this collective power. Therefore, in this study the approach to the public space is a way of search an interaction based spatial experiences which alters the urbanites into the conscious, productive and socially active 'dissenter body'.

In the second section, in order to create a different perspective to the analysis of the urban space, the phenomenon of urban experience will be read through the bodies that have taken a role or trying to get a role in the public spaces. This reading will browse up to the 21st century's public space from the Ancient Greek's agora and will focus on the effects of modernization, which is seen as the breaking point of the relationship between body and public space. The transformation of this relationship according to political, sociological and economical events will be monitored and the 'dissenter body' will be brought to light in the historical process. The performances generated; as carnivals, rituals, social movements or bodily performances will be investigated with the dynamics that led them to emerge.

In the third section, the theoretical works, which are the constituents of the concept of 'dissenter body', will be scanned. The theory of 'biopolitics' will be introduced which is used and developed by Michel Foucault to define the power generates itself through the human body and recreates the body together with its set of values and behaviours. The concept of 'anti-ödipus', which is developed by Gilles Deleuze and Felix Guattari as a refusal of the organism with becoming a 'body without organs' will be reviewed. The 'carnival' theory of Mikhail Bakthin will be read through the involving potentials of the carnivals as a getaway from the world of strict organisms to the world of utopias. In addition, the ideas of Henri Lefebvre for 'the production of space' and the 'naked city' work of Guy Debord will be discussed.

With the company of these procreated opinions about the public space, in the fourth section, the exemplifications for 'dissenter body' concept will be searched in the 21st century. The projects in the field of public space, which are created by the different branches as architecture, art, sociology or the interdisciplinary associations, will be reviewed. The improvement of the relationship between the urbanites and public space, and the potentials of the projects for the architecture discipline will be discussed.

In the fifth section, Gezi Park event that born as a dissenter bodily expression from the public space will be reviewed. The new designs and new definitions of the space, which have been constructed during the Gezi Park event, will be exemplified. As the Gezi Park event created extraordinary spatialities not only in Gezi Park but also in the whole city and even in other cities, the spatialities extended over will be scanned and exemplified. The potential of these spatialities for the body and public space relationship will be discussed. Gezi Park event will be reviewed with the concept of 'dissenter body' by becoming a ground for collective production and showing the power of the bodies in the matter of making places.

In conclusion, the body and public space relationship from the ancient Greek to the 21st century will be discussed in terms of their leading role in the public space transformations. Gezi Park as a temporarily transformed public space by the will and desire of the 'dissenter body' will be evaluated for its contribution to the city life. The possibility of the usage of the bibliography of 'dissenter body' for setting up new perspectives for the architectural practice and constructing new spatial experiences in the public space will be questioned.

1. GİRİŞ

Kentsel mekan ve toplum sürekli olarak dönüşüm halinde olan olgulardır. Kentsel mekan fiziksel olduğu kadar toplumsaldır. Bu özelliğiyle, tarihin her döneminde toplumun yaşadığı dönüşümlerden etkilenmiş ve yeni yaşama biçimlerine uygun olacak şekilde evirilmiştir. İlk olarak Antik Yunan agorasında gözlemleyebildiğimiz kamusal alan kavramı, kentlilerin toplumsal yaşayışını okumada önemli bir rehber olmuştur. Ekonomik ve politik değişimlerden etkilenen kamusal alanlar kentli bireyleri kimi zaman kucaklayıp, kimi zaman dışlayarak dönemin tutumunu yansıtır niteliktedir. Kamusal alanın kentliler ile kurduğu ilişkiler birçok değişkene dayandığından, mimarlık, sosyoloji, antropoloji, planlama gibi pek çok pratiğin ilgi alanı olmuştur.

Kamusal alanın gündelik yaşamının ekonomik, politik ve benzeri sebeplerden etkilenerek dönüştüğü yadsınamaz bir gerçektir. Bu dönüşüm modernleşme ile bir kırılma yaşamış ve beden ile hiç olmadığı kadar yabancılaşmıştır. Antik Yunan'da yurttaşların, Eski Roma'da vatandaşların, Aydınlanma döneminde ise burjuvalara ev sahipliği yapan kamusal alan modernleşme süreciyle insan bedeninden uzaklaşmış ve kent otoritelerinin kararları sonucunda değişen, var olan ya da yok edilen bir nesnelliğe indirgenmiştir. Ne var ki kamusal alanın gelişim süreci incelendiğinde tarihin her döneminde kamusal alandan dışlanan bedenler olduğu görülür. Bu tez kapsamında kentlilerin kamusal alanla kurulan/yıkılan ilişkilerine dair yapılan incelenemelerde, tarih boyunca kamusal alanda yer almak isteyen kentlilerin muhalif dışavurumlarıyla kamusal alanla ilişki kurmaya çalıştıkları ve bu tip açılımlarla hem topluma, hem kendi bedenlerine hem de kamusal alana dair bilinçli bir yaklaşım ortaya koydukları görülmüştür. Kamusal alanla politik, toplumsal, ekonomik ya da farklı sebeplerle yıkılan ilişkilerini yeniden kurmaya çalışan bu bedenler tez kapsamında 'muhalif beden' olarak adlandırılmışlardır. Kamusal alanı etkileşimin ve kolektif üretimin zemini haline dönüştüren 'muhalif beden'; tez kapsamında şenliklerde, toplumsal hareketlerde ve mimarlık, sanat, sosyoloji gibi disiplinlerin ortaya koyduğu projelerde izlenmiştir.

Kentsel mekan çözümlemelerine farklı bir bakış açısı oluşturmak adına bu tez kapsamında kamusal alanın kentli birey ile ilişkisi 'muhalif beden' olgusu üzerinden okunacaktır. Tez çalışmasının ikinci bölümünde, antik yunan agoralarından 21.yüzyıla kadar gelen bir sürece göz atıp, kırılma noktası olarak görülen modernleşmenin etkileri üzerinde yoğunlaşılacaktır. Bu zaman aralığında sosyal, politik ya da ekonomik dinamikler sebebiyle kamusal alandan dışlanan bedenlerin, kamusal alanı yeni potansiyellere açan muhalif dışavurumları örneklenecektir. 18.yüzyıl ile başlayan endüstrileşme ve modernleşme sürecinde (birbirini tetikleyen olgular olarak görülür); modern kentte kentli bireyin pasif izleyici konumuna indirgendiği ve bu süreç sonucunda kamusal alandan çekilen bedenin modern kent yaşamının bir sorunu halini aldığı görülür. Kamusal alanın nesnelleşme süreci ve bu süreç sonucunda mekanın bedene yabancılaşıp dokunulmaz ilan edilmesi 18.yy sonlarına doğru düşünürlerin dikkatini çekmeye başlamıştır ve bu konuda söylemler üretilmiştir.

Üçüncü bölümde, bu tez kapsamında kamusal alan ve beden ilişkisine yeni bir bakış açısı oluşturan 'muhalif beden' kavramını ortaya çıkaran, beden üzerinde kurulan iktidarı, bedeni tüm inanç ve davranışlarıyla yeniden üreten bir sistem olarak konu alan Michel Foucault'nun (1986) 'biyopolitika' kavramı, bedeni iktidarın elinden kurtarmak adına organizmanın varlığını reddeden, böylece saf bir içkinlik düzlemine ulaşmayı hedefleyen Gilles Deleuze ve Feliz Guattari'nin (1980) 'organsız beden'i ve düzenin dünyasından kaçışa kapı aralayan Mikhail Bakhtin'in (1984) 'karnaval' teorisi irdelenecektir. Ayrıca Henri Lefebvre'nin (1991) "mekanın toplumsal üretimi"ne dair düşünceleri, Guy Debord'un (1957) "çıplak kent" haritası ile birlikte mekanın toplumsal algılayışına dair düşünceler geliştirilecektir.

Bu kavramlar ve kamusal alanın tarihsel dönüşümüne dair sahip olunan düşünceler doğrultusunda dördüncü bölümde 'muhalif beden' 21. Yüzyılda kamusal alan üzerine çalışan mimarlık, sanat ve sosyoloji gibi disiplinlerin ürettiği projelerde aranacaktır. Bu bölümde örneklenen projeler kamusal alanın kentliler ile ilişkisine ve mimarlık displininine katkıları bakımından değerlendirilecektir.

Beşinci bölümünde kamusal alanda doğan muhalif bir dışavurum olarak Gezi Parkı olayları; yarattığı yeni mekansallıklar, kamusal alana yüklediği yeni tanımlar, mekan ve beden ilişkisinde ortaya koyduğu açılımlar ve bedenlerin mekan oluşturma

gücünün bir örneği olması sebebiyle ‘muhalif beden’ kavramı ile ilişkilendirilerek incelenecektir.

Antik dönemden 21.yüzyıla kadar kamusal alanın kentliyle gündelik ve muhalif ilişkilerine dair yapılan bu okumanın sonuç bölümünde, bu ilişkilerin günümüzde kamusal alan dönüşümleri için yol gösterici niteliği tartışılacaktır. Gezi Parkı, ‘muhalif beden’in arzu ve isteklerince dönüşen bir kamusal alan, bir toplumsal üretim zemini olması ile kent yaşayışına yaptığı katkı bakımından irdelecektir. Ayrıca mimarlık gibi kamusal alanla ilgilenen tüm pratiklerin, kamusal alan ve bedenin kurguladığı muhalif dışavurumları bir kaynakça olarak kullanma potansiyeli ve bu tip açılımları hem kendi pratiklerine farklı bir bakış açısı kazandırmak hem de kentli bedene kamusal alan ilişkisinde bir deneyim olanağı yaratmak adına kullanma olasılıkları irdelenecektir.

2. KAMUSAL ALAN VE BEDENİN KURULAN/YIKILAN İLİŞKİLERİ

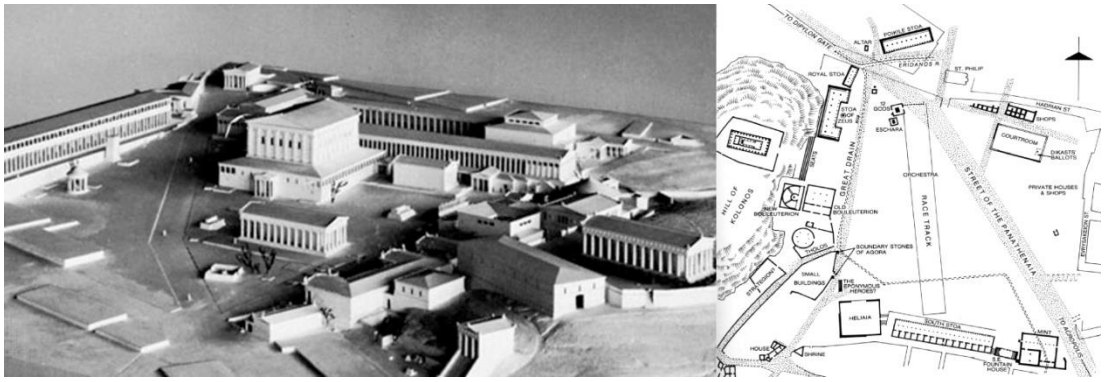
Kent yaşamında kamusal alanlar Antik Yunan polislerinden beri önemli bir yere sahip olmuş, farklı görevler yüklenmiş ve farklı biçimlerde tanımlanmış olsa da her zaman kentte toplumsal yaşamın sahnesi olmuştur. Kentli bedenlerden bazılarının kimi zaman bu sahnede daha fazla role sahip olduğu, kimi zaman kadın ve erkek, alt sınıf ve üst sınıf gibi ayrımların bazı bedenleri bu sahneden alıkoyduğu görülmüştür. Farklı sebeplerden ötürü kamusal alanda eylem ve söz söyleme özgürlükleri kısıtlanan bedenlerin, kent yaşamının bazı anlarında bu sahneyi ele geçirdikleri ve kendi arzu ve isteklerince dönüştürdükleri de görülür. Bu anlar kent yaşamında "karnaval" ortamının oluştuğu anlardır. Bakhtin'in karnaval teorisinde, kentsel mekanı esneten bu açılımlarda başrolde beden yer alır (Bakhtin, 1984). Özgürlükçü ve eleştirel bir dışavurumla kamusal alanı dönüştürme kudretine sahip bu bedenler, tez kapsamında 'muhalif beden' olarak adlandırılmıştır. Bu bölümde, kamusal alan ve bedenin ilişkisinin tarihsel dönüşümüne dair yapılacak okumada kamusal alanda yer alan bedenler ve bu bedenlerin kamusal alanla ilişkisi kadar muhalif bedenlerin oluşturduğu karnaval deneyimleri de göz önünde bulundurulacaktır.

2.1 Antik Yunan'da Kamusal Alan ve Beden İlişkileri

Tarih boyunca uygarlıklar kendi ürettikleri politikaları ve inanışları mekanlarına da yansıtmışlardır. Bu yüzdendir ki mekanı okumak bize toplumsal yaşayış biçimleri bakımından büyük ipuçları verir. Antik Yunan'da Atina'da yaşayan kentli bedenin, modern çağımızın görme duyusu esaslı etkileşiminden farklı olarak bedensel hareket ve konuşma esaslı bir etkileşim içinde olduğu görülür. Atinalı bir genç erkek Gimnazyum'da bedenini sergileme ve hitap etme sanatına hakim olmak için eğitim görür. Sennet'in belirtmesiyle, Antik dönem Atina'sında kişinin kendini teşhir etmesi bir yurttaş olarak sahip olduğu vakarın onaylanması anlamına gelir. Ona göre, Atina demokrasisinde teşhir edilen yalnızca beden değildir, kişilerin düşüncelerini özgürce açığa çıkarmasına da büyük önem verilmiştir. Gösterme, teşhir etme ve açığa çıkarma eylemi Atinalıların toplumsal yaşamının büyük bir parçası olmuştur ancak

bu durum sadece yurttaş olanlar için geçerlidir (Sennett, 2014). Kadınlar, köleler ve zanaatkarların Atina'yı yaşayışları çok daha farklıdır. Kadınların, kölelerin ve zanaatkarların bedenleri yurttaş olarak kamusal alana katılma hakkı bulamaz; onlar çocuk doğurması, hizmet etmesi, üretmesi gereken bireylerdir. Yurttaşlar ise biyolojik ve ekonomik yükümlülüklerden arınmış kişiler olarak, konuşmaya ve eylemeye zamanı ve olanağı olan kişilerdir. Yurttaşın toplum içinde sahip olduğu konum nedeniyle, kent mekanları da konuşmaya ve eylemeye uygun bir biçimde düzenlenmişlerdir (Sennett, 2014).

Richard Sennett'in aktarımıyla, Antik Yunan'da beden ile kent arasında dolaysız bir ilişki kurulmuştur ve bu ilişki inşa edilen kamusal alanlar sayesinde yönlendirilmiştir. Yunan kentlerinde pek çok faaliyete ev sahipliği yapan agora toplumsal yaşamı biçimlendirmesi açısından büyük önem taşır (Sennett, 2014). AnaBritannica (1968) agorayı "Eski Yunan kentlerinde, çeşitli etkinlikler için yurttaşların toplantı yeri olarak kullandıkları açık alan" olarak tanımlar (Şekil 2.1). İlk olarak Homeros'un yapıtlarında yer alan agora sözcüğü, toplantı yapılan bir mekanı tanımladığı kadar insanların toplanmasını da çağrıştırır" (Ana Britannica, 1968). Sennett'e göre, agorada toplanan bedenler kentin dini, siyasi, ticari ve eğlenceye dayalı fonksiyonlarını bir arada gerçekleştirirler ve bu anlayış katılımcı demokrasinin bir yansımasıdır (Sennett, 2014). Meydan Larousse'ta (1960) agora için "Adli fonksiyonu davaların burada açık olarak görülmesinde belirirdi. Halk davalarda bir rol oynamasa bile, celseleri takip edebiliyordu. Agora, site halkının ve demokrasinin bir sembolü idi. Burada alınan bir karar daha geniş ve sürekli bir onaydan geçmiş oluyordu." denilmiştir.

Şekil 2.1: Atina Agorası'nın modeli (Url-1), Atina Agorası'nın planı (Url-2).

Antik Yunan'da birçok faaliyeti gerçekleştirmek için tüm bedenlerin toplanabileceği yerler seçilmiştir. Bu sadece dini ya da adli meseleleri değil, ticareti ve eğlenceyi de kapsar; zira agora bu fonksiyonları da üstlenir. Sennett'in Atina Agorasını tasvirine göre, Agora'nın orkhestra denen bölümünde açık düz zemin üzerinde dini danslar yapılır. Bankacılık faaliyetleri bankerlerin müsterileriyle karşı karşıya oturdukları masalarda gerçekleşir (Sennett, 2014). Agoranın batı ve kuzey taraflarında, sıralanmış stoalar yer alır. Stoalar; temelde uzun bir barakaya benzeyen bir yapıya sahiptir. Stoaların arka tarafı duvarla çevrilmiştir, ön tarafında ise agora'nın açıklığına bakan bir sütun dizisi yer alır. Stoa'nın duvarlı tarafında birkaç erkek toplanıp konuşabilir, iş yapabilir ya da yemek yiyebilir. Onların yüzü agoraya dönük olduğu gibi, başka insanlar da onları rahatlıkla görebilir. Atina Agorası içerisinde stoalar arasında en ünlüsü M.Ö. 460 yılı civarında agora'nın kuzey tarafına inşa edilmiş olan Poikile yani 'boyalı' stoa'dır (Sennett, 2014). John Camp'e göre bu stoa; bir çok insanın ihtiyacını karşılamış bir buluşma mekanı, hem de kılıç yutanları, jonglörleri veya filozofları seyredebilcekleri bir eğlence mekanı olarak kullanılmıştır (Camp, 1986).

Özgür erkek bedenleri agorada demokrasinin bir parçası haline gelirken, kadın bedenleri bu yaşamın bir parçası değildir. Kadınların kenti yaşayışları bir takım ritüellerle gerçekleşir. Stenia, Thesmophoria, Haloa ve Adonia günümüzde bilinen ritüellerden bir kaçını oluşturur. Kentsel mekan üzerinden gerçekleştirdikleri bir ritüel olan Adonia, Bakhtin'in karnaval teorisi bağlamında incelenecektir.

Mikhail Bakhtin'in karnavalı, özgür, eşit ve çoşkulu alternatif sosyal alanların yaratıldığı ortam olarak tanımlar (Baktin, 1984). Andrew Robinson'a göre karnaval, ritüelistik bir etkinliktir ve o kısa an boyunca gerçek hayatın kesintiye uğradığı ve ütopist bir özgürlüğün alanı olur. Bu içsel ya da soyut deneyimlere dayalı değil, yaşanan ve bedene ait bir ütopyadır; bu aslında potansiyel başka bir dünyanın içindeki bedensel deneyimdir (Robinson, 2011).

Bakthin'in karnaval teorisinin ışığında Adonia ritüeli, Atina'da kent yaşamına dahil edilmeyen kadın bedenlerin bir gecelik özgür kent deneyimi olarak görülebilir (Şekil 2.2). Ritüelin kaynağını, kadınların arzularına değer veren tanrı Adonis hakkındaki mitolojik hikayeler oluşturur. Gece boyunca mahalleden mahalleye gezen kadınlar, çatı katlarından duydukları seslerle yukarı çıkıp yabancılarla buluşur ve anonim dostluk ortamları kurulur. Çatı katları dansın, arzuların ve kahkahanın mekanına

dönüşür. Mahremiyetten ve dışlayıcılıktan kaçınılır (Sennett, 2014). Bakhtin'in karnaval teorisindekine benzer nitelikteki bu eşitlikçi, özgür, çoşkulu kent deneyimi, bizzat bedensel deneyimle yaşanan bir ütopyadır.

Şekil 2.2: Antik Yunan'da kadınlar (Url-3), Adonia'yı kutlayan kadınlar (Url-4), Adonia'yı kutlayan kadınlar (Url-5).

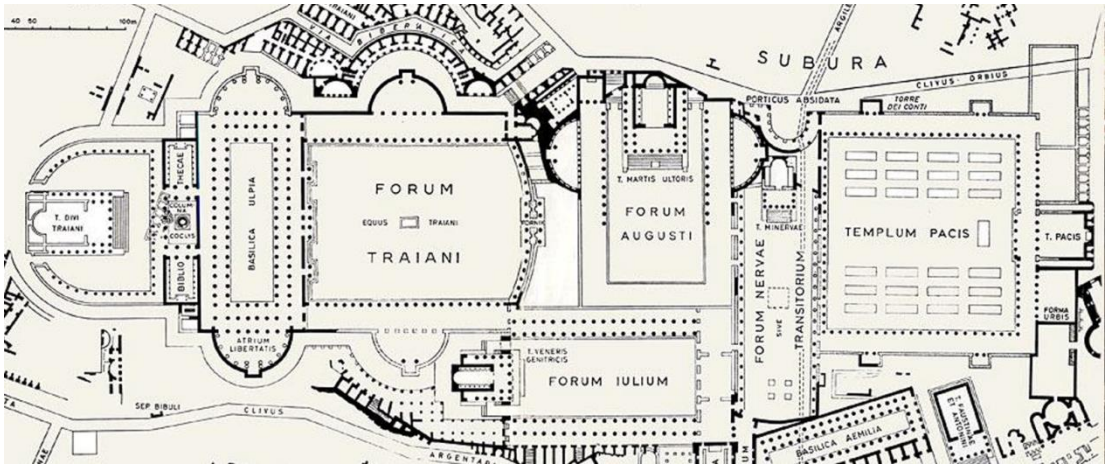
Adonia Atina'da gayriresmi bir şenliktir fakat engellenmeye çalışılmamıştır. Eleştirilmiş olsa da kadın bedeninin bir gecelik özgürlüğüne göz yumulmuştur. Robinson'a göre karnavallar otoriteyi tehdit etmez sadece alternatif bir yaşamın oyun alanıdır (Robinson, 2011). John Winkler'ın tabiriyle Adonia "Ezilenlerin kahkahasıdır." (Winkler,1990).

Antik Yunan kamusal alanları (agoralar) katılımcı demokrasinin, toplumsal iletişim ve etkileşimin zemini olması bakımından mimarlık disiplini için önem arz eder. Bu alanların kurgu ve işleyişinde, hem fiziksel hem de zihinsel özellikleriyle bedeni temel alması günümüz mimarlık üretimlerinde üzerinde durulan noktalardır. Ancak kamusal alanın gündelik yaşayışı tarihin hiçbir döneminde tüm bedenleri kucaklayan bir yapıya kavuşamamıştır. Atina örneğinde kamusal alana katılamayan kadınlar, bir gecelik ritüelde kadın bedenini kentte özgürleştirmiş ve kamusal alanı yeniden tariflemişlerdir. Bu kapsamda, evlerin çatı katı bir kamusal alana dönüşmüştür. Baskılanan 'muhalif' bedenlerin ortaya çıkardığı bu yeni kamusallık kentin gündelik yaşamındaki kamusal alanlardan farklı tanımlar ve kurgular içermiştir. İleriki bölümlerde kentlerin gündelik hayatında ortaya koyduğu kamusal alan kurguları ve muhalif bedenlerin bu kurguları dönüştürme kudreti incelenmeye devam edecektir.

2.2 Eski Roma'da Dönüşen İlişkiler

Roma forumu, Yunan agorasının Roma'daki karşılığı olarak görülebilir. Kamusalın Roma'da "res publica" ile ifade edilmesi Antik Yunandakine benzer bir mantıkta,

aralarında aile bağı ya da yakın bağlar olmayan insanların arasındaki birliktelik ve karşılıklı taahhüt bağlarını temsil eder (Sennett, 2013). Forum, kamu hayatının merkezi olmuştur. Ticaret, adalet işleri ve siyasi faaliyetler burada gerçekleştirilmiştir. Ancak Roma'da imparatorluk dönemiyle beraber forumların siyasi önemi azalmış ve bir değişim yaşanmıştır (Meydan Larousse, 1960). Cumhuriyet döneminin sona ermesi ve İmparatorluk döneminin başlangıcıyla Roma Forumları aynı zamanda imparatorların icraat alanları haline gelmiştir. İmparatorlar kendi adlarını taşıyan forumlarda kendi gerekli gördükleri işlevlerde binalar yaptırmışlardır (Şekil 2.3). Tarihçi Millar'ın sözleriyle "imparator, imparatorun yaptıklarıdır." (Sennett, 2014). Roma İmparatorları çıplak güç gösterilerini, tanrılara bağlılıklarını ya da imparatorluğun haşmetini kentte inşa ettikleri binalar üzerinden yansıtmışlardır. Kentsel mekanın düzenlenmesi hükümdar ile halk arasında bir diyalog görevi görmüştür.

Şekil 2.3: Eski Roma Forumu (Url-6).

İmparatorluk Roma'sında halkın bedeni hükümdarın iktidarını inşa ettiği mekanda itaatkar bir bedendir. Demokrasi olmadığından bir çok kişinin bir araya gelerek birbirlerini tanımalarına hem gerek hem de imkan kalmamıştır. Zamanla Roma'daki bedenin kamusal alana en büyük katılımı tiyatro ve sirkler gibi pasif iletişim mekanları üzerinden olmuştur (Tunçer, 2009). Bu bedenler Roma amfiteatrlarında yüzyıllarca ölümüne dövüşen gladyatörleri seyretmişler, birbirlerini paramparça eden hayvanları keyifle izlemişlerdir. Bu Romalıların kentte yaşadıkları "teatrum mundi" deneyiminin bir parçasıdır. Bu deyişi daha sonra William Shakespeare "bütün dünya bir sahnedir" olarak çevirmiştir (Sennett, 2014). Modern dünyanın muzdarip olduğu gerçeklik ve yanılsama arasındaki çizginin kaybolması sorunu, yüzyıllar önce

Roma'da da yaşanmıştır. Gerçek bedensel tepkiler askıya alınmış, yerini Romalı itaatkar bedene bırakmış ve beden bu role kendini kaptırmıştır.

Sennett'e gore, Augustus dönemi sona ererken, Romalılar kamusal yaşamlarını resmi bir zorunluluk olarak sürdürmeye başlamışlardır. Kamusal törenler, merkezi devasa devletin askeri gereklilikleri ve mahremiyetin sürdüğü aile çevresi ve özel alan dışında kalan öteki Romalılarla ilişkilerin hepsi birer görev haline gelmiştir. Bunlar Romalılar'ın iktidarın kurallarına boyun eğerek pasif bir bedenle ve giderek daha az inançla katıldıkları görevlerdir (Sennett, 2013).

Roma'da iktidar kuralları pek çok ilişkiyi belirler. Halk imparatora itaat ederken, köle bedenler de efendilerine itaat ederler. Kent yaşamının hiyerarşik ilişkilerinin kesintiye uğradığı, bedenlerin sosyal rollerinden arındığı ve kamusal alanın sessiz ve dışlanmış bedenlerin enerjisiyle dönüştüğü açılımı sadece karnaval yaratır (Robinson, 2011).

Saturnalia antik dönem festivalleri arasında en bilinenlerinden biridir ve Roma'da yılbaşını ifade eder. Dönem şairlerinden biri festivali "Aralık ayı özgürlüğü" olarak tanımlamıştır (Horace, 2012). Kamusal alanın tüm toplum bedenlerine açıldığı bu festival süresince Roma'da beden deneyimi alışılmışın dışına taşınır (Şekil 2.4). Saturn tapınağının önünde senatör ve şövalyelerin resmi kıyafetleriyle katıldığı törenle başlayan karnaval, hem köleler hem de efendilerin birlikte yemek yiyebileceği bir ziyafetle devam eder. Bu karnaval süresince kentin kuralları esner, gürültü, ziyafet, eğlence özgür bir ortamda zemin bulur (Scullard, 1981). Benzer şekilde Robinson karnavalı, bir şaklabanın kral tacı takabileceği bir ortam olarak tanımlar. Kamusal alan karnaval süresince yeniden tanımlanmaya, oyun oynamaya, tesadüflere ve değişime açıktır (Robinson, 2011). Şair Catullus'un deyimiyle günlerin en güzelidir (Catullus, 1990)

Şekil 2.4: Saturnalia (Url-7), Saturnalia (Url-8).

2.3 Ortaçağda Kamusal Alan ve İktisadi Beden

Mc Neill'e göre Roma İmparatorluğu kendine bağlı halklara iradesini zorla kabul ettirebilecek merkezden yönetilen güçlü bir devletti. Roma İmparatorluğu'nun MS 476'da yıkılışının ardından kurulan feodal krallıklar aynı derecede güçlü merkezi yönetimler kuramadılar. Derebeyleri ve imtiyazlı kentler kendi başlarına buyruk oldular. Böylece ortaya çıkan feodalizm döneminde siyasal otorite boşluğu yaşanmış ve ayakta kalan tek kurum olan Hıristiyan Kilisesi temsil ettiği ruhani otoriteyle bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır (Alankuş-Kural, 1995). Bu dönemdeki kent yapısını anlatmak için Sennett, ne kralın, ne de piskoposun bir bütün olarak kentin nasıl görünmesi gerektiğine dair bir fikri olduğunu söylemiştir (Sennett, 2014). Philippe Contamine de benzer şekilde "kamu alanının kasılmış, parçalanmış yapısı kentin topografyası içinde devletin zayıflığını, kaynaksızlığını ve hevessizliğini yansıtıyordu." ifadelerini kullanmaktadır (Contamine, 1993). Hristiyanlığın ve feodalite rejiminin Avrupa kıtasına yayılmasıyla birlikte kamuoyunun siyasal etkinliği çok zayıflamıştır. Beden, siyasal alanda mutlakiyetçi sistemlere, dini bakımdan da skolastik doğmalara boyun eğer. Monarşik kralların baskısı ve ruhani otoriteyi temsil eden Hıristiyan Kilisesi'nin karşısında "kamusal yaşam" diye bir şey kalmaz. Ortaçağdaki bu koşullarda kamusal bedenin siyasal anlamda varlığından söz etmek mümkün değildir (Atabek ve Dağtaş, 1998). Tüm Ortaçağ boyunca Avrupa coğrafyasında yapılan savaşlar birleştirici tek kurum olan Hıristiyanlık içinde bir önderlik mücadelesi gibi görünse de aslında ekonomik, dolayısıyla dünyevi bir iktidar savaşına sahne olmuştur (Atabek ve Dağtaş, 1998). Max Weber "Ortaçağ yurttaşı bir iktisadi insan haline gelme yolundaydı, oysa antik dönem yurttaşı siyasi bir insandı." demiştir (Weber, 1927). Ortaçağ kentleri de bu yönde şekillenmeye başlamıştır. Ticaret yapan beden, panayırlarda, pazarlarda ve sokaklarda dolanır, kamusallığını artık siyaset değil, ticaret üzerinden yaşar.

Venedik 1500'lü yılların en gelişmiş kentlerinden biri olmuştur. Sennett'in aktarımıyla, ticari ilişkileri sayesinde Avrupa ile Doğu ve Avrupa ile Afrika arasındaki kapı konumundadır. Avrupa'daki imgesi lüks içinde bir altın liman şeklindedir (Sennett, 2014). Fakat kentin tüm toplumsal sınıfları ve içinde barınan farklı etnik gruplar için kent yaşayışı eşit koşullar altında sürmemiştir. Venedik'te kamusal alanda tüm bedenlerin eşit koşullara sahip olma imkanı ancak Venedik karnavalında vücut bulur (Şekil 2.5). Karnaval boyunca, ortaçağda her yere sinen

hiyerarşik düzen yürürlükten kalkar ve herkes eşitlenir. İnsanlar eşit ve gerçek insan ilişkilerini deneyimler. Beden burada yalnızca bir birey ya da bir ego değildir; büyüyen kolektifliğin bir bileşenidir. Bu kolektif hal durağan bir kural yapımını değil, değişimi ve yenilenmeyi üretir. Beden de maskeler yoluyla kendini değiştirir ve yeniler (Robinson, 2011).

Şekil 2.5: Venedik Karnavalı (Url-9), Venedik Karnavalı (Url-10).

2.4 Aydınlanma Çağı ve Burjuva Beden

Gelişmiş kapitalizmin 18. yüzyıl Avrupa'sının, başka bir deyişle Aydınlanma Dönemi'nin toplumsal koşullarını birkaç yüzyıl öncesinden hazırlayan unsurlar arasında Rönesans önemli yere sahiptir. Antik Yunan filozof ve bilim adamlarının çalışmalarının çeviri yoluyla alındığı ve matbaanın bulunmasıyla bilginin geniş kitleler paylaşılabildiği bu dönemde deneysel düşünce canlanmış ve insan bedeni yeniden değer kazanmaya başlamıştır (Meydan Larousse, 1990). Rönesansın yanında reform hareketleri, nüfus artışı, kentlerin büyümesi, eğitimin yaygınlaşması, ticaret ve sanayinin gelişmeye başlaması bu süreçte önemli gelişmeler olarak sayılabilir. Burjuva sınıfının ortaya çıkışı ve kendi hak ve özgürlükleri için verdiği mücadele söz konusu döneme yön vermiştir (Atabek ve Dağtaş, 1998). Sennett 18. yüzyılın kent yaşamından söz ederken burjuva sınıfı için şunları söylemektedir: "18. yüzyıl kentlerine ilişkin hiçbir incelemenin kent burjuvazisinin analizinden kaçınması mümkün değil; çünkü burjuvazi o kentlerin yöneticisi, yasa koyucusu, mali dayanağı ve nüfusunun dişe dokunur bir kesimini oluşturuyordu." (Sennett, 2013). Burjuva kelimesinin kökeni Latince burgus (kale burcu) sözcüğüne dayanır (Oxford Dictionary of English, 2003). Ortaçağ Avrupa'sında kentler surlarla çevrilmiştir. Köylüler çoğunlukla surların dışındaki çiftliklerde yaşamışlardır. Burjuvalar ise

surların içindeki kentte yaşamıştır. Eski Fransızca "burgeois" sözcüğü "kentte yaşayan" anlamına gelir (Etymology Dictionary, 2015).

Burjuvaların kente katılımlarının okuması ise dönemin en büyük kentleri olan Londra ve Paris üzerinden yapılabilir. Kentlerin gelişmesi sarayın ve kralın denetiminden ayrı olarak toplumsal yaşam içinde bir hareketlilik ortaya çıkarmıştır. Merkezini büyük kentlerin oluşturduğu kamusal alanda çok çeşitli toplumsal gruplar bir araya gelme olanağı bulmuştur. Bu dönemde Fransa'da salonlar, İngiltere'de kahvehaneler ortaya çıkar. Londra'daki kahvehaneler gazetelerin okunduğu, edebi eserlerin ve diğer sanatsal etkinliklerin tartışıldığı başlıca bilgilenme ve haberdar olma yerleridir. 18.yüzyılın başında Londra'da kahvehane sahipleri gazeteleri kendileri basıp yayınlamaya başlamıştır (Price, 1992). 18. yüzyılın Paris'inde büyük yazarların hemen hemen hepsi temel düşüncelerini öncelikle akademik ortamlarda ve salonlarda tartışmaya açmıştır. Salonlar, müzik alanında olanlar da dahil olmak üzere eserlerin ilk sunulduğu ve kabul gördüğü mekanlar durumundır. Sözü edilen mekanlarda bir araya gelen toplulukların bileşimi, büyüklüğü, davranış tarzı, akıl yürütme ortamı ve onlara yön veren konular birbirinden ne kadar farklı olsa da hepsi özel şahıslar arasında süreklilik kazanma eğilimi taşıyan tartışmalar örgütlemişlerdir (Habermas, 1997). Bu özellikleriyle 18. yüzyılda İngiltere'de kahvehaneler, Fransa'da salonlar bugünkü anlamda kamuoyunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Atabek, 1998). Bu ortamlarda insanlar arasında sınıf farkı gözetilmeden, bireyler bir konuda yetkin olsun ya da olmasın, birbirlerini tanısın ya da tanımasın çeşitli konularda tartışılmıştır (Sennet, 1996). Jürgen Habermas, Eski Roma'nın forumlarında bulduğu aracısız katılım özelliklerinin bir benzerini burjuva kamusal alanları olarak tanımladığı salonlarda ve kahvehanelerde bulmuştur. Habermas'a göre, bu tip kamusal alanlarda örgütlenen akılcı tartışmalar, devletin karşısında eleştirel bir kamuoyu oluşturabilmiş, halk için eşitlik, adalet ve insan hakları gibi değerleri talep etmiştir (Habermas, 1997). John Thompson ise, Habermas'ın görüşlerine eleştirel olarak şu görüşleri dile getirmektedir: "Burjuva kamusal alan prensipte bütün özel kişilere açık olmasına rağmen, pratikte bu açıklık sadece nüfusun belirli bir kesimiyle sınırlı kalmıştır. Kamusal alana katılımı belirleyen başlıca ölçütler mülkiyet ve eğitim düzeyidir. Böylece kamusal alan pratikte 18. yüzyıl eğitimli burjuvalarının kamusudur." (Thompson, 1997). Oskar Negt ve Alexander Kluge de Habermas'ın kamusal alan modelini katılım ve eşitlik ilişkileri

bağlamında eleştirmiştir. Eleştirilerinin odak noktasını, burjuva kamusal alan tecrübesinin dışında kalan ya da dışlanan çok daha büyük kesimin kamusal alan tecrübesi potansiyeli oluşturmaktadır. Neght ve Kluge kamusal alanı, toplumsal tecrübenin örgütlülüğünün bir ufku olarak gördüğü için Habermas'ın yalnızca burjuvalardan oluşan kamusallık anlayışının aksine kamular çoğulluğunu kabul etmektedir (Negt ve Kluge, 1993).

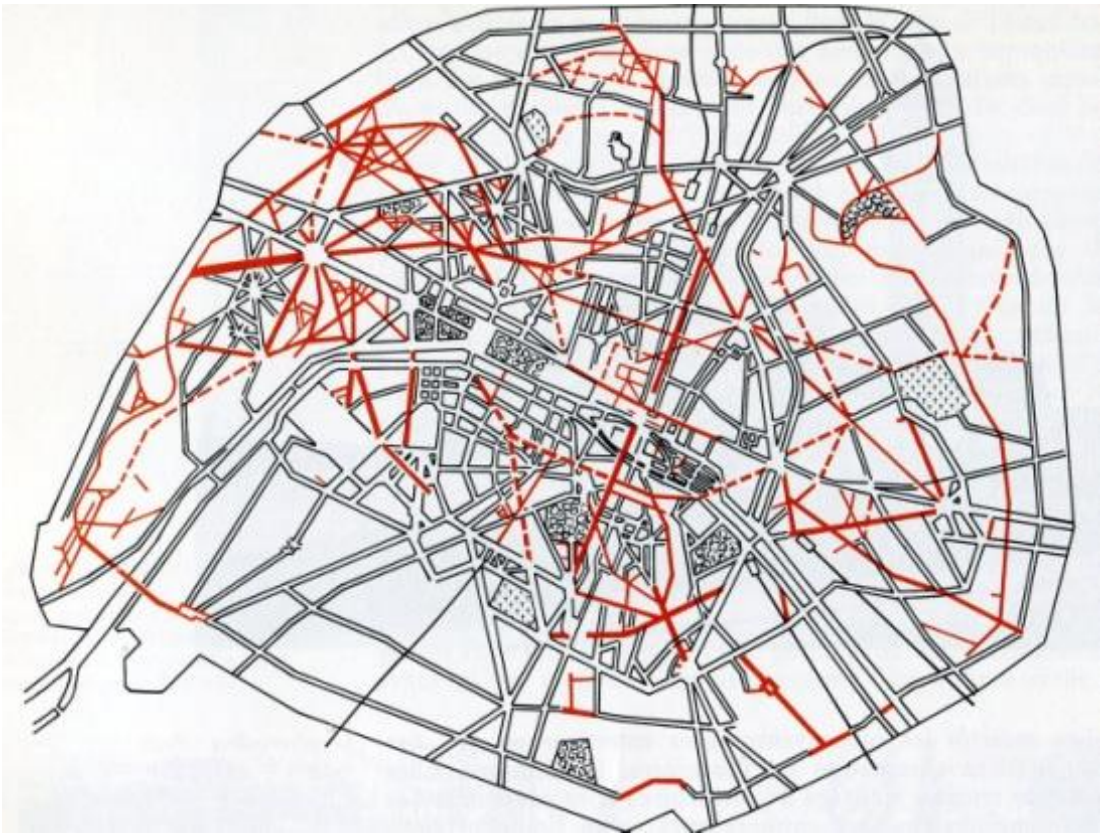
Şekil 2.6: Paris'te burjuvalar (Url-11), Kadınların ekmek isyanı (Url-12).

Kentlerin kahvehaneler ve salonlarında bir araya gelen bedenlerin düşüncelerini paylaşarak oluşturdukları toplumsal birliktelik ve etkileşim bir kent için ne kadar önemli ise, geride kalan bedenlere bu etkileşim de bir rol vermek de o kadar değerli olmalıdır (Şekil 2.6). Paris'te 1789 yılında gerçekleşen ve devrimin hazırlayıcı etkenlerinden biri olan Ekmek İsyanı, yedibinden fazla kadının kentsel sorunlara, ekonomik koşullara ve monarşinin kaprislerine karşı sokağa çıkmalarıyla gerçekleşmiştir (Guilhaumou ve Lapied, 2003). 'Muhalif' kadın bedenlerin kamusal alanı doldurduğu bu isyan hareketi Fransa'da cumhuriyetin ve eşitliğin ilk adımı olmuştur. Şimdiye kadar kentler üzerinden yapılan incelenemelerde kamusal alanı esneten bir durum olarak karnavallara yer verilmiştir. Peki, bir isyanda da karnavalesk öğeleri bulmak mümkün müdür? Abby Peterson toplumsal hareketler üzerine yaptığı çalışmalarında bu hareketlerin Bakhtin'in 'karnaval'ına benzer bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir (Peterson, 1993). Robinson da toplumsal hareketler için "karnavalesk aktivizm" terimini kullanmıştır. Robinson'a göre kamusal alana çıkan tüm bedenlerin eşitlendiği ve kamusal alanın bir 'aksiyon sahnesi' niteliği kazandığı bu durum Bakhtin'in teorisiyle ilişkilendirilebilir (Robinson, 2011). Graeber da protestolar sırasında ortaya çıkan yaratıcı üretimlerden bahsederek bunları benzer bir kapsamında okumaktadır (Graeber, 2007). Kamusal alanda bir esneme, özgürleşme ve üretim ortamı yaratan toplumsal hareketler,

temelinde bedensel bir dışa vurumdur. Söylenecek sözlerin bittiği ya da hiç söylenemediği noktada bedenler varlıklarını kamusal alanı işgal ederek ortaya koyarlar. Hem karnaval hem de karnavalesk aktivizm'de politik, toplumsal ya da ekonomik sebeplerle baskılanan bedenler, kamusal alan üzerinden varlıklarını sorgularlar. Bu varlık kaygısı kentlerin geçirdiği modernleşmesi süreci ile farklı bir boyuta evirilir.

2.5 Modernleşme Sürecinde Kamusal Alan ve Beden İlişkisinin Dönüşümü

Modernleşme sürecinin başlangıcı 18. yüzyıl aydınlanmacılığına kadar götürülebilir. 19. yüzyılda gerçekleşen sanayi ve teknoloji alanındaki gelişmelerle modernleşmenin temelleri atılmıştır. Endüstri devrimiyle başlayan süreçte, teknoloji alanındaki hızlı gelişim devamında ulaşım ağlarının gelişmesi ve yapılaşmanın hız kazanması ile kentsel dönüşümün yaratıcı etmenleri hazırlanmıştır. Kentin toplumsal yapısı da bu gelişmelerden etkilenmiştir. 20.yüzyılın sanayi kenti, eskisinden farklı olarak, daha kozmopolit, işçilerin giderek kalabalıklaştığı ve yaşam koşullarının bozulduğu sorunlu bir kenttir. Gelişen teknoloji yeni üretim ve tüketim şekillerini getirmiştir. Günümüz gelişmiş toplumlarının birer "tüketim toplumu" haline gelmesinin ilk adımları atılmıştır. Kentlerde artan nüfus, ortaya 'rant' sorununu da çıkarmıştır. Sonuç olarak, 20.yüzyılın başlarında kentler; kalabalık ve hızlı, teknolojiyi kullanan, daha büyük ve fakat daha sorunlu organizmalar olarak tanımlanabilir (Sevinç, 1999). Bu yapı nedeniyle, kente bakış psikolojik ve fiziksel olarak hasta bir beden ile özdeşleştirilmeye başlanmıştır (Donald, 1999). Le Corbusier, Ebenezer Howard, Frank Lyoyd Wright gibi isimler, kentin tedavisini daha düzenli ve kontrollü bir kent tasarımında aramaya başlamıştır (Bridge ve Watson, 2000). Ragon'a göre modern şehircilik kentlerin yakalandığı hastalığa tepki olarak doğmuştur (Ragon, 2010). Yaratılmaya çalışılan düzenli ve kontrollü kent, morfolojik değişikliklerin yanında toplumsal yaşayışı da derinden etkilemiştir (Şekil 2.7 ve Şekil 2.8). Yırtıcı'ya göre, modernleşme ile birlikte tarihte eşi olmayan bir süreç yaşanmış, insanın yaşama ortamına ve kendisine bakışı farklılaşmıştır (Yırtıcı, 2005).

Şekil 2.7: Hausmann'ın Paris planına müdahalesi (Url-13).

Şekil 2.8: Hausmann planının uygulanması ardından Paris (Url-14).

Kentsel planlamalar 1930'larda birçok ülkede yaygınlaşmıştır. Planlamanın amacı, kentsel mekana (iyileştirmek maksadıyla) müdahale etmek, ortak kullanımlı yaşam alanları yaratmak ve toplumsal özgürlüğü sağlamaktır. Bu sebeple 'planlama', sözü

edilen hasta kentin tedavi yöntemi olarak benimsenmiştir. 1960'lara kadar değişik şekillerde süre gelen kenti bütünsel planlama yaklaşımının başarısı ve başarısızlıkları bu tarihten sonra yoğun olarak tartışılmaya başlanmıştır (Sevinç, 1999). Bu bölümde modernleşme süreci ve sonrasında kamusal yaşama dair üretilen düşünceler ele alınarak, kentli bedenin bu dönemdeki yaşayışı hakkında düşünce sahibi olunmaya çalışılacaktır.

Bülent Tanju, Georges Bataille'in düşüncelerini değerlendirerek, toplumsallaşmanın ideal formu için yapılan arayışta kitleler üzerindeki otoritenin mimarlık aracılığıyla kurulduğunu belirtir (Tanju, 2010). Burada bahsedilen mimarlığın beden üzerindeki iktidarıdır. Yine Tanju'nun Bataille'den aktardığı üzere, mekansal organizasyonda söz sahibi olan pratikler, ama özellikle de mimarlık pratiği, toplumsal ilişkilerin kurulması ile doğrudan ilişkilidir. Mimarlık bir anlamıyla, mekandan ayrı olarak düşünülemeyecek olan toplumsal varoluşun formunu ortaya çıkaran dahası ona formunu verendir (Tanju, 2010). Bu sebeple, modern kentte girişilen planlama eylemi sadece kenti değil kentli bedenin yaşayışını da planlar. Bu sebeple, modernleşme sürecinin bir sonucu olarak tartışılan, kentli bedenin kamusal alanlarla kurduğu pasif ilişki kentsel planlama ile ilişkilendirilebilir. Planlama elbette ki kentli bedenin toplumsal yaşayışına duyarlı olduğu sürece son derece olumlu sonuçlar verebilir. Ancak Michel de Certau, planlamacıların kuş bakışı kente bakışının uzaktan ve soyut bir bakış açısı olduğunu ve bu mesafelenme sonucunda kentsel gerçeklikleri gözden kaçıracağını söyler. Ona göre, ancak kenti yaşayan beden, kentin alanlarını işgal ederek kente dair gerçek bir çıkarım yapabilir. Zira kenti oluşturan da kendisidir (de Certeau, 1988). Ancak modern kentin rasyonel yapısı kentli bedeni değil, kapitalizmin piyasa koşullarını baz alarak mekanlar kurgular. Hakkı Yırtıcı'ya göre modernleşme sürecinde mekansal üretim pratikleri niceliksel değerlere indirgenmiş ve piyasa koşullarının gereklerine göre tariflenmeye başlanmıştır. Değişen piyasa koşulları bedenin yaşama ortamlarını kimi zaman yeniden üretmiş kimi zaman ise tümden yok etmiştir. Böylelikle nesnelleşen mekan anlayışı toplumsal pratiklere hakimiyetini ilan etmiştir (Yırtıcı, 2005). Nan Ellin'e göre bu tür bir süreç içinde, mekanın önemi gittikçe azalır. Değişen kentte beden artık mekansızdır. Modern kentin bu görünümünü kırmak için girilen çabalar ise genelde eski kent meydanlarını yeniden inşa etmek ya da ikon yapılar ile yeni kent meydanları oluşturmak yönündedir (Ellin,1996). Bu süreç çoğunlukla bedenle ilişki

kuramayan 'imaj kentleri' (city of signs) oluşturmakla sonuçlanır (Soja, 2000). 'İmaj kentler' yani görsel algı üzerine kurgulanan kentler artık bedene değil akla hitap etmektedir (Donald, 1999). İmaj kentleri turistik amaçlar doğrultusunda piyasaya hizmet ederken, içinde yaşayan kentli bedende bir çeşit bıkkınlık hissi uyandırır. Kent deneyimi artık bedenlerin gündelik hayat rutinleri sırasında içinden geçip gittikleri nesnel bir dünyanın görsel algısıdır. Kent, bedenlere günlük aktiviteleri sırasında bir arka fon teşkil etmekten daha fazlasını yapmaz; beden kentsel deneyimden mahrum kalmıştır (Gottdiener, 1995). Oysaki Henri Lefebvre'ye göre mekan toplumsal olarak üretilir. Lefebvre'nin önerdiği mekan üretiminin algılanan mekan (perceived space), tasarlanan mekan (conceived space) ve yaşanan mekan (lived space) ile üçlü diyalektiğidir. Bu boyutlar sırasıyla fiziksel, zihinsel ve toplumsal olarak da ifadelendirilir (Lefebvre, 1991). Böylece, insan bedeninin soyut ve somut pratikleri, toplumsal pratiğin bütüncüllüğüyle anlam kazanmıştır (Avar, 2009). Modern kent rasyonalitenin mekanıdır. Kentin fiziksel gerçekliği kent planlamalarıyla tekrar tekrar üretilirken, toplumsal boyutu göz ardı edilir. Lefebvre mekanın bütüncül bir algısının bedenin pratiklerini analiz ederek mümkün olacağını söyler. Zira toplumsal mekan bedensel pratiklerden oluşur (Lefebvre, 1991).

Antik Yunan, Eski Roma ve burjuva kamusal alanlarında (bazı) bedenlerin katılımıyla var olan toplumsal etkileşime dayalı kent yaşayışı, modern kentte yer bulamaz. Sennett'e göre, modern kültürün sorunu, kentsel mekanın gerçekliğinin yeniden insan yaşantısının bir boyutu haline nasıl getirileceğidir. Ona göre, kamusal alan, sadece fiziksel bir alan değil, aynı zamanda düşünce alışverişinin, tartışmanın, sınıf bilincinin, örgütlenmenin ve toplumsal eylem ve oluşumlara yol açan soyut bir ortaklığın zeminidir (Sennett, 2013). Fakat 20. yüzyılda artık kamusal alan eski önemini yitirmiş, mahrem alan önem kazanmış ve insanlar kendilerini özel alanlarına kapatmaya başlamışlardır. Kamusal alanda insan görünümleri ve ilişkileri değişmeye başlamıştır. İnsanlar duygularını, zevklerini ve kişiliklerini gizlemek için özel bir çaba harcama ihtiyacı duymaktadır. Diyalog ve açılma sona ermiştir. İnsanların kamusal alana katılmalarının tek yolu, sessiz kalmak olmuştur. Yabancıların birbirleriyle konuşma hakkı yerini kamusal bir hak olarak, herkesin arkasına saklandığı bir maskeye sahip olma ve "yalnız kalma hakkı"na bırakmıştır. Artık kamusal davranış gözlem, pasif katılım ve bir çeşit röntgenciliğe indirgenmiştir. Modern insan hem "görünür" hem de "yalıtılmış"tır. "Sessiz kalma hakkı"nı

kullandığı sürece kamusal yaşama katılabilmektedir (Sennett, 2013). Georg Simmel "Metropol ve Zihinsel Hayat"ta modern kentteki etkileşim biçimlerini analiz eder. O, modern metropolü, nesnel kültürün geliştiği ve bireysel kültürün gücünü yitirdiği 'gerçek alan' olarak görür. Modern kent, gerçekte herkesi duygudan yoksun bir hesaplılığa indirgeyen 'müthiş bir düzleyici'dir. Nesnel kültürün gelişmesi karşısında bireyselliği sürdürmek daha da zorlaşır (Simmel, 1903).

Ancak modern kentin aksak yönleri hakkındaki düşünceler dahi, onun sınırsız potansiyeller taşıyan bir mekan olduğu gerçeğini reddedemez. Bauman'a göre kentsel mekan, tehlike ve özgürleşme imkanı olarak muğlak bir alandır. Çekici ve itici yönleri vardır. Kentin çekiciliği ve iticiliği birbirine dayanan, birbirini besleyen ve tamamlayan özelliklerdir. Mutlu bir kent ideali radikal çözümler yerine, fırsatlar ve tehditler arasında bir çeşit orta yolun bulunmasıdır (Bauman, 2001). Modern kentin olumsuz ve olumlu yanlarını birlikte değerlendiren bir diğer kişi de Robins'dir. Ona göre kentli beden için doğru olan "kentsel modernizmin bir parçası olduğumuzu kabullenmek, modern kentin çelişki ve belirsizlikleriyle uzlaşmaktır: Modern metropol her zaman yabancılaşma ve yönünü yitirme duyguları yaratmıştır, fakat ötekilerle karşılaşma ve dayanışma için yeni olasılıklar sunmuştur." (Robins, 1996). Farklı bedenlerle karşılaşma ve dayanışma içerisine girilebilecek alan olarak kamusal alanın, kentli bedenlerin birlikteliğiyle üretilmesi meselesi bu tezin tartışma alanını oluşturmuştur. Antik Yunan agoralarından modernleşme sürecine dek bedenin kamusal alanla ilişki şekilleri incelenmiştir. Kamusal alanın bedenle ilişkisi defalarca değişmiş ve bulunduğumuz coğrafya, sosyal çevre ve tarihi deneyimlerden gelen kişisel ve toplumsal algılarımız içinde bulunduğumuz çağın gerekleri ve kapasitesi ekseninde tekrar tekrar üretilmiştir. Kamusal alanda yer sahibi olan beden kadar, bu yerden sosyolojik, ekonomik ya da farklı nedenlerle mahrum kalan bedenlerin de şenlik ve protestolarla ortaya çıkan kısa süreli kamusal alan deneyimleri oldukça değerli görülmüştür. Modern kentte bedenin kamusal alanla ilişki kuramadığı gerçekliğinden hareketle, bu muhalif ilişki günümüzde de aranmış ve bu ilişki çerçevesinde kamusallığını (kısa süreli de olsa) tekrar kazanan bedenler muhalif beden olarak adlandırılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde; Michel Foucault, Gilles Deleuze, Felix Guattari, Mikhail Bakhtin, Henri Lefebvre ve Guy Debord'un ürettiği kavramlar arasında yapılacak okuma ile 'muhalif beden' kavramının temelleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

3. ‘MUHALİF BEDEN’

Bu bölüm kapsamında kent yaşayışını dönüştürücü bir potansiyel olarak ele alınan ‘muhalif beden’, bu kavramı temellendiren düşünceler eşliğinde ele alınacaktır. ‘Muhalif beden’in antik Yunan’dan günümüze kadar gelen süreç boyunca yer aldığı kentsel pratiklerde hakim olan eleştirel duruş ve bu duruşun oluşturan toplumsal etkileşim, bedenin geleneksel düşünce kalıplarının dışına taşması sonucunda kazanılmıştır. Bu özgürlükçü eleştiri hali, yeni ilişkiler kadar yeni mekansallıkların önünü açan itici bir güç olmuştur. Bedeni ve mekanı birbirinden ayrı düşünemeyen Ponty’nin (1962) felsefesinde olduğu gibi, beden kendi ile birlikte mekanı ve tüm kenti değiştirme kudretine sahip olmuştur. Öyleyse, iktidar kadar muhalefet de bedende başlayan bir olgudur.

3.1 Beden Üzerinden İnşa Edilen İktidar

“İnsanlar özgür olduklarına inanırlar” demiştir Baruch Spinoza. Ona göre, insanlar isteklerinin ve arzularının farkında olsalar da onları arzulamaya ve istemeye teşvik eden sebeplere dair en ufak fikirleri yoktur (Spinoza, 1677). Andrew Ballantyne bu durumu “otlağa bağlı” koyunlar örneği ile açıklar: İngiltere’nin kuzeyinde Cambria otlaklarında, nesiller boyunca aynı topraklarda yaşamış koyunlar vardır. Bu koyunlar yollarını bilirler ve bu bilgi bir kuşaktan diğerine aktarılmıştır. Bu koyunlara “otlağa bağlı” koyunlar denir ve sırf bu anlama gelen İskandinav kökenli bir sözcük dahi olduğu söylenir. Bu koyunlar çiftçileri için bulunmaz nimettir zira serbest bırakılmalarında hiç sorun yoktur. Bağlı oldukları otlaklara “istedikleri tam da buymuş gibi” geri dönerler (Ballantyne, 2012). Bu örnektekine benzer bir iktidar politikasının modernleşme ile birlikte bedenler üzerinde kurulduğunu belirten Michel Foucault, bu yönetim sanatını biyopolitika olarak tanımlar (Foucault, 1986).

Foucault’ya göre, modernleşme öncesi batı dünyasında iktidarın sahip olduğu ayrıcalık; eşyalar, zaman, bedenler ve yaşam üzerinde kullanılabilen “alma hakkı”dır. Yaşam üzerindeki “alma hakkı” bir başka deyişle öldürme ya da yaşamasına izin verme kudretidir. Modernleşme ile beraber bu ayrıcalık iktidarın en

önemli yönetim gücü olmaktan çıkmıştır ve yerini bedenleri kışkırtma, güçlendirme, denetleme, gözetleme, çoğaltma ve düzenleme güçlerine paylaştırmıştır. Bu dönüşüm ile iktidar, bedenleri yok etmeye değil onları güçlendirmeye ve düzenlemeye yönelmiştir (Foucault, 1986).

Foucault bedenler üzerinde kurulan bu iktidarın birbirini besleyen iki kutbu olduğunu belirtmiştir. İlki, bedeni bir makine olarak görür; onun disipline edilmesi, yeteneklerinin arttırılması, yararlılığının ve itaatkarlığının gelişimini sağlamayı amaçlar. Bu amaca ulaşmak için iktidar, ordu ve okul gibi kurumları araç olarak kullanılır. Diğer kutup, bedeni biyolojik bir varlık olarak görür. Doğurganlık, kamu sağlığı, yaşam süresi, ölüm oranları, konut ve göç sorunları, bedenlerin ırkları gibi nüfus üzerindeki düzenlemelere dair her şeyin denetimini sağlayarak beden üzerindeki iktidarın ikinci kutbunu oluşturur (Foucault, 1986). Foucault'ya göre, bu iki kutbun birlikte oluşturduğu denetim ağı, biyopolitikanın beden üzerinde inşa ettiği iktidarı gözler önüne serer (Foucault, 1986). Beden artık aşkın bir form olarak iktidarla karşı karşıya gelmez; iktidar bedenin tüm gündelik pratiklerine dahil olur. Foucault "İktidar her yerdedir; her şeyi kapladığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir." diye belirtir (Foucault, 1986). Beden, tüm ilişkilerinin içerisinde yer alan iktidarın üretim nesnesi haline gelir. Foucault'ya göre iktidar, sadece devlet baskısı olarak düşünülmemelidir. İktidar başkasının düşüncelerini ve eylemlerini yönlendirmeye başladığınız yerde başlar (Foucault, 2000). Giorgio Agamben, iktidarın bu edimselliğini biyopolitikanın yaşam üzerindeki egemenliği olarak yorumlamaktadır (Agamben, 1998).

Şekil 3.1: Resmi geçit töreni (Url-15), Resmi geçit töreni (Url-16).

Foucault biyopolitika alanındaki tartışmalarıyla, bedenin etrafını saran sistemler içerisindeki mahkumluğunu, farkında olmadan ortaya koyduğu yaşam pratiklerinde yakalamaya çalıştığını belirtir (Foucault, 1996). Butler bu mahkumiyetin, iktidarın

işleyişi sonucu oluştuğunu ve bu işleyişin bedenlerde ortaya koyduğu yönlendirici etkinin iktidarın yapıp ettikleri arasında en sinsisi olduğunu iddia eder (Butler, 1997). Çünkü iktidar bedenin üzerinde baskı kurmakla yetinmemiş, bedeni kendi isteğince üretmiştir (Şekil 3.1). Bu sebeple beden tüm öğretilmiş ve hesaplanmış davranışlarıyla birlikte, gündelik yaşam pratiklerinde iktidarın bir dayanağı haline gelmiştir.

3.2 Organsız Beden

Gilles Deleuze ve Felix Guattari bürokrasiler, hükümetler ve bunların "otlağa bağlı" yurttaşlara telkin ettikleri düşünme tarzları tarafından bastırıldığını gördükleri özgürlük, yaşam ve neşe lehine genel bir yönelimi paylaşmışlardır (Ballantyne, 2012). Örneğin Guattari "İktidardan bürokratlara, bürokratlardan militanlara, militanlardan kitlelere doğru, ardışık evreler halinde iş gören bilinçdışı suç ortaklığı, baskının içselleştirilmesini görmüştü" (Deleuze, 2009). Iki düşünürün eğilimleri bu içselleştirmenin oluşturduğu yerleşik düşünce kalıplarının katı sınırlarını olasılıklarla dolu bir bulutsuluğa dağıtmak olmuştur (Ballantyne, 2012). Varmaya çalıştıkları nokta tüm kazanılmış alışkanlıkların ve kimliğin ortadan kaldırıldığı, her şeyin olabileceği bir dünyaya adım atmak yani "organsız beden"e dönüşmektir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2: Fernando Vicente'nin illstrasyonları (Url-17).

"Organsız beden" kavramının kökeni drama yazarı Antonin Artaud'un 1947 yılında kaleme aldığı son yapıtına dayanır. İşkenceye maruz kaldığı yılların yaralarını taşıyan Artaud şöyle yazmıştır: "… bir organdan daha gereksiz bir şey yoktur. Bedeni organsız bir beden yapmış olduğunda tüm otomatik tepkilerinden kurtarmış ve gerçek özgürlüğüne kavuşturmuş olacaksın" (Artaud, 1947). Ballantyne'ın

ifadesiyle organsız beden, saf "içkinlik düzlemidir"; onda dışarıdan dayatılan –aşkın- hiçbir kavramsal aygıt yer almaz (Ballantyne, 2012). Deleuze ve Guattari'nin tanımıyla "Organsız beden edimsel alternatiflerin öncesinde ve ötesinde uzanır. Organsız beden her şeyi uzaklaştırdığınızda geride kalan şeydir. Uzaklaştırdığınız şey tam olarak fantezi, bütün imlemeler ve öznelleştirmelerdir." (Deleuze ve Guattari, 1980). Deleuze ve Guatari'ye göre, uzaklaştırdığınız şey bedenleri disipline ederek, bedenselliği parçalayan otoriter düzenlemelerdir.

Ballantyne "Organsız beden, ön kavrayışların bir kenara bırakıldığı bir yaratıcılık durumudur." der (Ballantyne, 2012). Ona göre, tüm olasılıkların içkin olduğu bu düzlemde tasarımın olması gereken hale dair tüm düşünce kalıpları uzakta tutulur. Tasarımı oluşturan koşulların içkin olması –dışarıdan dayatılmaması- ve tasarımın ortamda etkileşim halindeki çeşitli kuvvetlerin ürünü olarak oluşması amaçlanır (Ballantyne, 2012). Bu durum kent için de aynıdır. Uexküll bir kenenin basit yaşam döngüsüne dair verdiği örnekte hayvan ve ortamın birbirine bağlılığından bahseder (Uexküll, 1934). Ballantyne'a göre kenenin ortamından alınarak bir kavanoza konduğunda kene koruma altına alınmış gibi görünebilir ancak aslında ortamı hayatta kalamayacağı şekilde değişmiştir. Kenelere doğrudan hiçbir zarar vermeden kene popülasyonu tamamen yok edilebilir. Ortam organizmanın gelişimi için önkoşuldur (Ballantyne, 2012). Kent için düşünüldüğünde kentler de tek tek yapılar için ortam oluştururlar ve yapının yaşamı destekleyen başarılı bir organizma haline gelmesi isteniyorsa ortam ile yapının karşılıklı bağımlılığının anlaşılması gerekir. Kentin oluşumunda da organsız beden içkin düzeni aranabilir. Bir kent binlerce yerel kararın sonucudur, der Johnson (Johnson, 2011). Ballantyne'e göre de "kentin dokusu, kendi farkına varmadan yüzeye çıkan tasarımıdır" (Ballantyne, 2012). Onu oluşturan bedenlerle ilişkileridir.

3.3 Kaçış ve Karnaval

Batı mimarlığının en kalıcı alışkanlıklarından biri, insan bedeni formunu yapılarda yansıtılmış haliyle görmektir (Rykwert, 1996). İdealize edilmiş bir bedenin oranlarını mimari tasarıma uygulayarak, bedenin formundan kazanılan önemli bir şeyin bina formunda hayat bulduğunu düşünmek gibi bir eğilim vardır (Ballantyne, 2012). Örneğin Le Corbusier'in tanımında, "mimarlık, uygun koşullar altında bir araya getirilmiş kütlelerin ustaca, doğru ve muhteşem oyunudur." (Le Corbusier, 2011).

‘Ustaca’, ‘muhteşem’ ve ‘doğru’ kavramları açıkça aşkın bir düzeni vurgular (Ballantyne, 2012). Deleuze ve Guattari’nin düşüncesi, aşkın düzen yerine içkini, sabit yerine akışkanı tercih etmektir, kaçışa kapı aralamaktır. Sabit ve katı, belirgin biçimleri ve sınır çizgileri olan her şey geride bırakılır. İnsan bedeni formu kalıplaştırılmaz, beden biçimlenmemiş öğeler (boylam) ve duygulanımlar kümesi (enlem) arasındaki ilişkiyle tasvir edilir. Bu ilişki içerisinde bir beden yeniden ve yeniden tanımlanabilen bir oluşa dönüşür (Ballantyne, 2012).

Bedeni organizmanın dışında, salt içkinlik düzleminde, yeniden tanımlamak Bakhtin’in karnaval teorisiyle de ilişkilendirilebilir. Mikhail Bakthin’de ‘karnaval’, Gilles Deleuze ve Claire Parnet’in ‘kaçış çizgisi’ betimlemesi benzeri bir özgürlük ve edimsellik anı olarak görülür (Şekil 3.3). Deleuze ve Parnet’a (1977) göre, “Kaçış, bir tür çılgınlıktır. Çılgın olmak kesinlikle yoldan çıkmaktır.” Sabit niteliklerin, işlevlerin ve kodların olduğu, haritaların belirlenmiş, yolların ve sınırların çizili olduğu düzen içerisinden kaçmak Deleuze ve Partnet’a göre, “aralıklar boyunca bir aralıktan diğerine sıçramaktır.” (Deleuze ve Parnet, 1977).

Şekil 3.3: Karnaval (Url-18), Karnaval (Url-19).

Karnaval mekana ve bedene ilişkin geleneksel tanımları reddederek, ait olduğu kısa zaman diliminde onları yeniden oluşturur. Robinson’a göre karnaval, alternatif bir bakış açısı kurgular. Bu bakış sadece dominant kültürün parçalanmasını değil, alternatif bir yaşama biçimidir. Önceden kavranmış beden anlayışı sökülerek özgür ve çoşkulu bir ütopyanın içerisinde başka şekillerde inşa edilirler. Hiyerarşik kalıplar kırılır; fakat oluşan yeni sabit bir organizma değil, sürekli değişen ve yenilenen bedenler çokluğudur. Bu bedenler arasındaki kolektif yapı bağlayıcı değildir; yenilenmeye açıktır (Robinson, 2011). Bakhtin karnavalı beden için, dominant ideolojiden kurtulduğu ‘ikinci bir yaşam’ olarak betimler. Karnaval, bedenlerin doğası gereği sahip olduğu fakat baskılanan yüksek potansiyelleri geri çağırır

(Bakhtin, 1984). Böylelikle yaratıcı ve üretici beden, bu ‘kaçış çizgisinde’ kendi mekanını ve bedenini yeniden inşa eder.

3.4 Muhalif Beden

Bu tez kapsamında üretilen ‘muhalif beden’ kavramı, Bakhtin’in ‘karnaval’ı, Deleuze ve Guattari’nin ‘organsız beden’ine benzer şekilde dominant ideolojinin kurallarından bir kurtuluş ve kutlanan bedenin özgürlüğünü temsil eder. Ancak ‘muhalif beden’ organsız bedendeki gibi organizmanın yokluğunu varsayan değil, onu eleştiren bir yapının oluşumudur (Şekil 3.4). Bakhtin’in karnaval teorisi’ne baskın düzen arasında bir çatlak olması yönüyle benzer ancak ondan ayrıldığı noktalar da vardır. Bakhtin’in karnavalı mevcut düzen için bir tehdit oluşturmaz; onun yarattığı kısa süreli ütopik bir yaşamdır. Muhalif beden ise oluşturduğu pratikler kısa süreli ve ‘yaşanan bir ütopya’ olması sebebiyle Bakhtin’in karnavalına benzese de mevcut düzen ve kent otoritesi için içerdiği eleştiri bakımından farklıdır.

Nabeel Hamdi, Küçük Değişiklikler (Small Change) adlı kitabının önzsözünde kentsel planlamanın baskı uyguladığını düşündüğü bedenlerin; hem kendi sınırları hem de mekanın sınırlarını esnetmesini teşvik etmiştir (Hamdi, 2004). Hamdi (2004)’e göre,

> “Görmezden gelmek özgürleştiricidir.
>
> Başlayabildiğin yerde başla: asla, yapamam deme.
>
> Önce hayal et: sonra gerekçelendir. Düşün: zamanı harca.
>
> Sürprizlere kucak aç: kafanı karıştır. Oyun oyna, ciddi oyunlar.
>
> Fikir birliğine meydan oku. Farklılıklara göz at.
>
> Sağlamanı yap: ileriye doğru hareket et. İyi hisset."

Şekil 3.4: “Kent mekanında bedenler” (Bodies in urban space) (Url-20).

Günümüzde muhalif bedenlerin kent pratikleri, modern kentin gündelik hayatta sahip olduğu kamusal alan ezberlerini bozması ve bedenlerin eleştiri ve arzularını mekana taşıması yönüyle değerli bulunmuştur. Bu sebeple tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde kent mekanı, bedenle kurduğu ilişki üzerinden değerlendirilecek ve bu ilişkinin muhalif bedenlerin pratikleriyle kazandığı potansiyeller tartışmaya açılacaktır.

3.5 Beden ve Mekan İlişkisine 'Muhalif Beden' Kavramıyla Bakış

Beden kent yaşamında edilgen tutumundan kurtularak aktif bir özne olarak yer almaya başladığında, başka bir deyişle bu tez çerçevesinde tanımlanan 'muhalif beden'e dönüştüğünde, mekan ile ilişkiye girerek ona yeni tanımlar kazandırır. David Harvey'e göre, mekanın kavramının tanımlanamaz yapısının sebebi, mekanın sadece mutlak bir kavram olmamasıdır. Mutlak mekan düşüncesinin karşısında yer alan göreli mekan görüşünde, mekan "sadece birbiriyle bağlantılı nesneler sayesinde var olan, bu nesneler arasındaki bir ilişki" olarak ortaya çıkar (Harvey, 1996). Harvey ise mekanı, göreli mekan görüşünün üzerine kendi düşüncelerini koyarak farklı şekilde yorumlar, mekan tanımının tek başına mutlak, göreli ya da ilişkisel olarak yapılamayacağını, mekanın duruma göre bunlardan birkaçına karşılık gelebileceğini belirtir. Mekanın, alacağı tanımları insan bedeniyle kurduğu ilişki ile kazandığını belirten Harvey, "mekan nedir?" sorusunun cevabını da yine bu ilişkide aramak gerektiğini belirtir (Harvey, 1996). Bu durumun görüntüsü, otoriter kent planlamalarının ya da mülkiyet ilişkilerinin oluşturduğu "mutlak mekan"larda veya kamusal alanda bedensel pratiklerin ortaya çıktığı direniş ve karnaval ortamının yarattığı "göreli mekan"larda izlenebilir. Bir önceki bölümde yer verilen modernleşmenin kent planlamacılarına karşı eleştirel tutumun sebepleri bu aşama da bir kademe daha netleştirilebilir.

Kentin, birçok bilginin ve dolayısıyla birçok disiplinin alanı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Kent için ürün veren disiplinlerin kendi alanlarında sıkışıp kalması ise bu ürünlerin kentsel sorunlara getirebileceği bütünsel bir bakışı engeller. Harvey'e göre, "kent hakkında herhangi bir genel kuram, bir şekilde, kentin yüklendiği mekansal biçimle kentteki toplumsal süreçleri bağdaştırmalıdır" (Harvey, 1996). Harvey bu amaçla çalışmalarında toplumsal olanla (sosyoloji, antropoloji, psikoloji, iktisat…), mekansal olan (kent planlaması, mimarlık, coğrafya..) arasında köprü kurmaya

çalışmıştır (Harvey, 1996). Elbette ki bu, her disiplinin sahip olduğu geniş kapsamdan ve kentin aşırı değişken yapısından ötürü oldukça karmaşık bir iştir. Bu karmaşıklık sebebiyle, matematiksel bir örneklemeyle, bu disiplinlerin değişken sabitleme yolunu izledikleri görülür. Kentsel planlamanın, kent parçalarını homojen bir yapıya indirgeyerek ortaya çıkardığı planlamalar, planlama işini kolaylaştırsa da toplumsal yönden problemler içerir. Ancak bunun tam tersi, yani mekanın etkisini yok sayarak oluşturulan toplumsal analizler de bir o kadar sorunlu olacaktır. Harvey, başarılı bir strateji için mekansal ve toplumsal düşüncelerin uyum içinde olması gerektiği görüşündedir (Harvey, 1996). Weber de aynı şekilde kentin mekansal yöneliminin toplumsallıkla beraber oluştuğunu göz önünde bulunduran bir yaklaşımın gerekliliğinden bahseder (Weber, 1963).

Lefebvre'nin "Mekanın Üretimi" (The Production of Space)'te kurduğu üçlü mekan diyalektiği toplumsal ve mekansal kuramlar arasında var olduğu belirtilen boşluğu doldurmak üzere inşa edilir. Lefebvre, (toplumsal) mekanı, (toplumsal) bir üretim olarak görür. Toplumsal mekan üretimi ise mekanın fiziksel, zihinsel ve toplumsal üretim süreçlerinin toplamıdır (Lefebvre, 1991). Mekanın fiziksel üretimi, algılanan (perceived) mekan olarak da tanımlanabilir. Burada anlatılmak istenen gündelik yaşamında bedenin duyularıyla algıladığı mekandır. Zihinsel üretim ise, tasarlanan (conceived) mekanın üretimidir. Plancıların, mimarların, teorisyenlerin oluşturduğu mekan konseptleri bu bölüme dahil olur. Toplumsal üretim ise yaşanan (lived) mekanın deneyimi olarak tanımlanır (Lefevbre, 1991).

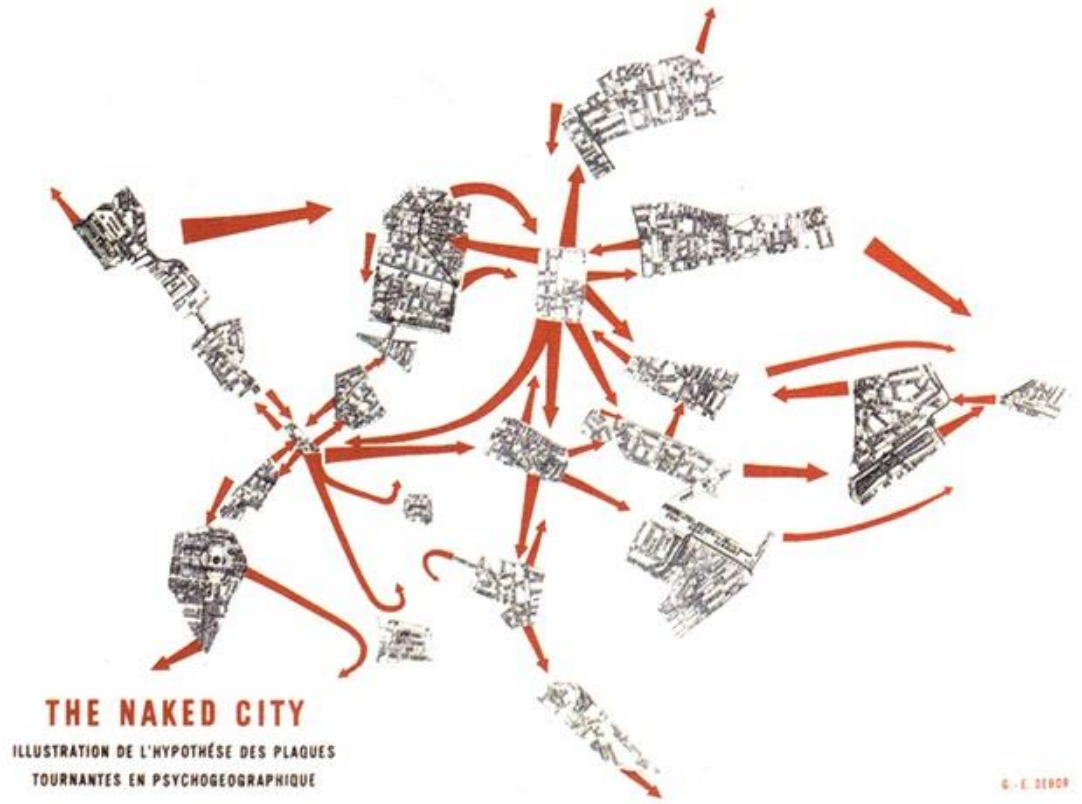
Lefebvre'nin toplumsal mekan üretiminin esas kaynakçası olarak etrafını çevreleyen kentsel dönüşüm ortamı ve 1968'de Paris'te hakim olan devrimci hareketler görülebilir. Özellikle 1965'te yayımlanan The Paris Commune (Paris Komünü) çalışmasında, devrimci hareketlerin çoğunlukla, hatta daima bir kentsel boyutu olduğundan söz etmiştir. Aynı zamanda kentsel ile kırsal ilişkinin de kökten dönüşüm geçirmekte olduğuna, tüketime dönük yeni bir yaklaşımın kuşatıcılığına değinir (Lefebvre, 2003). 1967'de yani '68 hareketlerinin arifesinde "Kent Hakkı" (Right to the City) üzerine yazdığı denemenin ortaya çıkmasını sağlayan da yine kendisini çevreleyen sokaklardan yükselen hissiyatın oynadığı roldür (Harvey, 2013). Bu hissiyatın oluşma sebeplerini Harvey, kentte ortaya çıkan yıkımların sebep olduğu yitirme duygusu, hızlı inşa süreçlerinin semtleri dönüştürmesi karşısında yaşanan şaşkınlık, diğer taraftan farklı amaçlarla düzenlenen mitinglerin oluşturduğu

çoşkulu hal ya da öfke, göçmenlerin yerleştiği mahallelere getirdiği yeni yaşam sevinci, kentlilerin üzerindeki polis baskısı, işsizlik ve tüm bu sebeplerden ortaya çıkan ayaklanmalarla şehrin aldığı huzursuz hal olarak sıralamıştır (Harvey, 2013).

Lefebvre "Kent Hakkı"nın hem bir haykırış, hem de bir talep olduğunu belirtmiştir. Haykırış, modern kentte gündelik hayatın girdiği krizin yarattığı olumsuzluklara verilen bir tepkidir. Talep ise, bu krizle korkusuzca yüzleşip bu derece yabancılaşmış olmayan, daha anlamlı ve keyifli bir kent yaşamı seçeneği yaratma yetkisidir (Lefebvre, 1996). Lefebvre'ye göre oluş ve rastlantıların diyalektiğine ve önceden tahmin edilemez yeniliklerin peşinden gitmeye açık olunmalıdır (Lefebvre, 1996). Bu aşamada Lefebvre'nin felsefesi situasyonistlere yakınlık gösterir. Esasen Debord'un temellerini attığı sitüasyonist düşünce, Henri Lefebvre'nin 1947'de yayınlanan "Gündelik Hayatın Eleştirisi" adlı kitabınının ve Jean-Paul Sartre'ın ortaya attığı varoluşçuluk felsefesinin etkisinde oluşmuştur. Ali Artun'a göre; Debord, Lefebvre'nin 'gündelik hayatı' tanımını, Sartre'ın kurguladığı anlamıyla bir varoluşlar dizisi 'sitüasyon' olarak düşünür (Artun, 2009). 1957'de Debord önderliğinde Situasyonist Enternasyonel kurulur. Artun'a göre, kapitalizmin yarattığı hayalkırıklığı ve hayalkıtlığı içinde şiire sığınan situasyonistlerin düşünceleri 1968'in devrimci hareketlerini hazırlayan önemli unsurlardan biridir (Artun, 2009). Zira Debord ortaya koyduğu "çalışmaya son" ilkesiyle kapitalist düzenin yaşamaya, düşünmeye, hayal kurmaya, sanatsal yaratıma izin vermeyen yapısına karşı çıkmıştır (Demirkaya, 2011). Artun, situasyonistlerin '68 hareketlerinde kitlelerin düşlerini ve sanatsal gücünü temsil ettiklerini belirtmiştir. Artun sokak duvarlarının sitüasyonistler tarafından "hayalgücü iktidara", "tutkulara özgürlük", "bütün ülkelerin işçileri, keyfinize bakın" ve "bırakın yaşayalım" gibi sloganlarla donatıldığını belirtir (Artun, 2009). Situasyonistlerin hayata geçirmek istedikleri düşünce, Lefebvre'nin ortaya koymuş olduğu "mekanın toplumsal üretimi" ile benzerlik taşır.

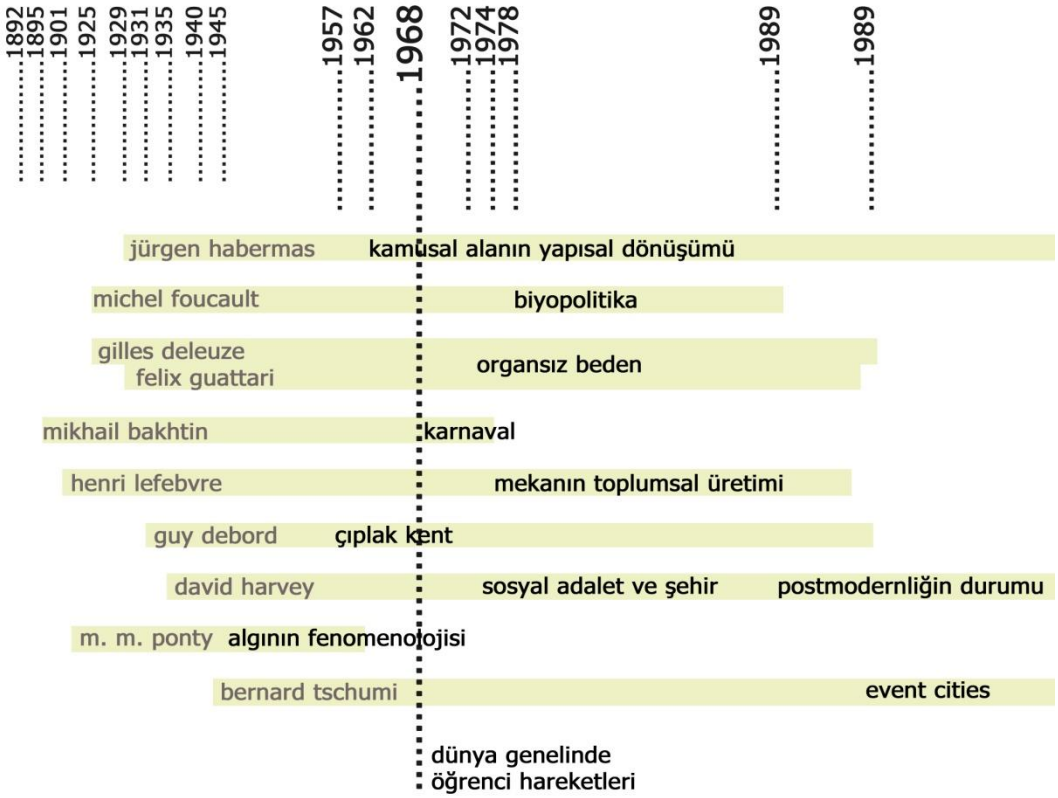
Situasyonistler düşledikleri kente ulaşmak için, ortaya koydukları "sürüklenme" (derive) kavramını araç edinmişlerdir. Artun'a (2009) göre, "sürüklenme" içerdiği oyunbaz-yapıcı tutum ve psikocoğrafik farkındalık ile klasik gezinti kavramından farklılaşır. "Sürüklenme" sırasında bireyler kentin gündelik işleyişinin dışına çıkar, kendilerini o alanın çekiciliğine bırakır, karşılaşmalara kucak açarlar. "Sürüklenme" ile kente yaklaşım modernleşme ve endüsriyelleşmenin nesnelliğinden sıyrılarak, her

bedenin kendi öznelliğiyle yeniden üretilebileceği bir mekan halini alır. Debord'un "Çıplak Kent" (Naked City) adlı Paris haritası çalışması da bu düşüncenin ürünüdür (Debord, 1998). Kenti rasyonalitenin değerleriyle değil, kendi duyu ve düşüncelerine hitap ettiği şekliyle yorumlayan Debord, o ana ve kendisine özgü biricik kent haritasını ortaya koyar (Şekil 3.5). Bu düşünce mekanın homojen algılanmasına bir karşı çıkıştır ve Lefebvre'nin mekanın toplumsal üretimi düşüncesiyle de paralellik gösterir (Demirkaya, 2011).

Şekil 3.5: "Çıplak Kent" (The Naked City) (Url-21).

Mekanı algılayışta varılan nokta bu tez için büyük önem taşır. Tarihsel süreç boyunca incelenen kamusal alan ve kent yaşamı modern kente evrilirken indirgendiği nesnelliğe karşı çıkış birçok düşünürün teorileriyle olduğu kadar kentlilerin yaşam pratikleriyle de gerçekleşmiştir. Paris'te ve hatta bütün dünyada etkili olan '68 hareketleri bu karşı duruşlardan biri olarak görülebilir.

Şekil 3.6: Kavramların kronolojik diyagramı

Bu tez kapsamında mekanın toplumla, bedenle, arzularla ilişkisi; Michel Foucault'nun "biyopolitika"sı, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin "organsız beden"i, Mikhail Bakhtin'in "karnaval"ı, Henri Lefebvre'nin "toplumsal mekan üretim"i ve Guy Debord'un "çıplak kent"i ile oluşturulan düşünceler üzerine inşa edilmiş olan 'muhalif beden' kavramı üzerinden değerlendirelecektir (Şekil 3.6).

4. TASARIM PRATİKLERİNDE "MUHALİF BEDEN"

Mekanın beden üzerinden yeniden sorgulanması Maurice Merleau-Ponty'nin de başlıca kaygılarından biri olmuştur. Onun felsefesinde bedensel kavrayış mekanın var oluşu için vazgeçilmez bir unsurdur (Merleau-Ponty, 1962). Günümüzde varılan noktada, tasarım pratiklerince mekanı ele alış, bedenin mekanla ilişkisinin sorunlarını ortaya çıkarmak ve mekanı daha özgür ve esnek bir oluşum olarak düşünmek yönünde eğilim gösterir. Hou Hanru günümüzde kamusal alanda yapılan tasarımların "bitirilmiş, kapatılmış, durağanlaşmış (anıtsal ya da mahrem, izlencesel ya da maddiliği olmayan)" bir formla yetinemeyeceğini belirtir. Tersine, "açık uçlu, katılımcı, işbirliğine dayalı ve ebedilik karşıtı" bir oluşumdan bahseder. Kamusal alanda yapılan işler, günümüzde bedenler arasında gerçekleşek iletişim ve etkileşimi destekleyerek toplumsal üretimi canlandıran, kolektif bir üretim laboratuarı görevini üstlenir (Hanru, 2007). Hanru'ya (2007) göre yapılması gereken sabit bir "karşı-kamusallık" geliştirmek değil, yeni tanımlamalara açık sürekli yenilenebilen kamusallığı kurmaktır. Hanru'ya (2007) göre bu kurgu "Basit bir ütopya değildir, bir tür gerçekleştirilebilir ütopyadır.". Bu ütopya, bireysel ya da toplumsal tüm çıkarların bir denge noktasına ulaştığı, kentsel dönüşümlerin kapitalist sistemin değerler yargılarından kurtularak yeni ve çeşitlenen değer sistemlerine açıldığı bir kurguyu düşler (Hanru, 2007). Hanru'ya (2007) göre bu amaçla gerçekleştirilen güncel kamusal alan tasarımları disiplinlerötesi bir nitelik taşır ve "sanat" ile "mimari" arasında, "durağan" ile "edimsel" arasında bir alana yerleşir. Deneyseldir ve kentin gündelik yaşamına sızar. Böylece kamusal alanın biçimsel ve içeriksel üretimine yönelik tartışmalarda bir laboratuar görevi üstlenir (Hanru, 2007).

Can Altay'a göre günümüzde, "mimarlık ve planlama sadece yapısal çevre önermekten, bilinçli olarak ilişkiler kurgulamaya, mikro ölçeklerde bile kent içi dinamiklere bağlı ağların üremesi ve yeniden üretilmesine doğru içerik genişletmektedir." (Altay, 2007). Bu doğrultuda tasarım pratiklerinin kurguladığı işler kentli bedenleri, kent mekanının üretimine katarak, kolektif bir kent bilinci

oluşturmaya çalışır. Öte yandan kentsel üretimin bir parçası haline gelen bedenler, kentin varoluş biçimlerinde dönüşüm yaratabilirler (Altay, 2007).

4.1 Bunun … Olmasını İsterdim (I Wish This Was …), 2010

Candy Chang (2015) projelerinde kamusal alanın kalıplaşmış algılarını kırmaya ve onu toplumsal hayatın bir parçası haline getirmeye çalışır. Kamusal alanda ortaya koyduğu işlerinde hem herkesin katılımını sağlamaya hem de bedenlerin arzu ve eleştirilerinin toplandığı bir kaynakça elde etmeye çalışır (Chang, 2015).

Chang, 2010'da hayata geçirdiği proje kapsamında, üzerinde "Bunun … olmasını isterdim" (I wish this was ...) yazılı ve yazının altında kentliler tarafından doldurulmak üzere bir boşluğun yer aldığı yapışkan kağıtları, kentlilerin kolay ve bedava ulaşım sağlayabileceği mekanlara bırakmış, bazılarını da terk edilmiş binaların duvarlarına yapıştırmıştır (Şekil 4.1). New Orleans'ta gerçekleştirilen bu projeden aldığı yanıtlar çeşitliliği ve samimiyeti bakımından etkileyici niteliktedir: "Bunun … bir hobi bahçesi, uygun fiyata sağlıklı yemek sağlayan bir yer, oturup konuşmak için bir yer, herkesin zaman geçirip eğlenebilecekleri bir yer, çocuklarımın oyun oynayabileceği güvenli bir yer … olmasını isterdim." (Chang, 2010).

Şekil 4.1: "Bunun … olmasını isterdim" (I wish this was) (Url-22).

Chang'ın projesi, kentin gerçek sahibi olan bedenlerin arzularını ortaya çıkarması, kente dair bir eleştiri imkanı sunması ve bunu yaparken herkese açık olma, kolay ulaşım gibi özelliklere sahip olması ile hem kentliler için hem de kente müdahalede bulunan mimarlık, planlama, sosyoloji ve diğer disiplinler için değerli bir üretimdir. Günsür-Yüceil (2014), günümüzde özellikte sokakta çalışmayı seçen birçok sanatçı ve topluluk olduğundan bahseder. Ona göre, kamusal alanı sanat diliyle yeniden

şekillendirmek, toplumsal hayatı ve bu hayat içerisinde bedenin varlığını yeniden kurgulamanın da bir yoludur (Günsür-Yüceil, 2014).

Kamusal alanda ortaya çıkan sanat pratikleri Certeau'nun "taktik" kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Certeau (1984), taktiklerin otoritelerin denetimi altındaki alanlarda kurnazca açılan çatlaklar olduğundan bahseder. Taktikler sürprizler yaratarak en az umulan alanlarda ortaya çıkar. Hileli bir oyundur ve aynı zamanda zayıf olanın sanatıdır (Certeau, 1984). Certeau "strateji" ve "taktik"leri karşılaştırır. "Strateji" olarak gördüğü; kimi zaman kent otoritesinin kimi zaman farklı bir mecranın bedene dayattığı programlardır. "Taktik" ise değişime açık, heterojenliği besleyen ve öznelleşmeye olanak sağlayan bir yapıdır (Certau, 1984). Kamusal sanat, beklenmedik anlarda ortaya çıkan, bedenin mekana ait algısını dönüştüren, bedende öznel bir kent algısı yaratan ve yenilenmeye açık yapısıyla Certau'nun taktiklerine benzerlik gösterir.

4.2 Park-lama Günü (Park-ing Day), 2005

Projeyi ortaya çıkartan topluluk olan Rebar Grup kendilerini, kategorize edilmesi güç bir alanda (sanat, tasarım ve aktivizm arasında bir yerde) ürün veren "projelerin projesi"ni tasarlayan bir organizasyon olarak betimler. Ürettikleri projelerde genel amaç, kamusal alanının kentli bedenlerle ilişkisini güçlendirmek, atıl alanların kente katılımını sağlamak, yenilikçi methodlarla kentte toplumsal üretimi arttırmak, kısacası kamusal alana yeni bir bakış açısı geliştirmektir. Bu amaçlarla oluşturdukları projelerden bir tanesi olan Park-lama günü (Parking Day) kentte kamusal alan üretmeye açık bir çağrı olarak ortaya çıkmış ve bir çok ürün vermiştir.

Park-lama günü (Park-ing Day) kentte otopark olarak kullanılan alanları, arabalara değil kentli bedenlere olanak tanıyan kısa süreli kamusal alanlara dönüştürme etkinliğidir. Sadece bir arabalık park yerini işgal eden muhalif bedenler, kendi istekleri doğrultusunda bir kamusal alan oluştururlar (Şekil 4.2). Muhalif üretim olarak görülmesi hem bedensel bir işgal hareketi başlatmasından, hem de çıkış amacının San Francisco'ya daha fazla kamusal alan kazandırmak olmasından kaynaklanır. Rebar, 2005 senesinde sadece iki saat için işgal ettiği bir arabalık otopark alanında kendi kamusal alanını kurgulamıştır. Rebar'in hareketinin dünya çapında yayılmasıyla "Park(ing) Day"in son senesinde 160'tan fazla kent 900'den

fazla park alanının bir günlük kamusal alan dönüşümü ile gerçekleştirilmiştir (Rebar, 2015).

Şekil 4.2: "Park-lama günü" (Park-ing Day) (Url-23).

"Parking Day" kentli bedenlerin ihtiyacı olan kamusal alanları kendilerinin yaratması ile, tarihsel bir süreç boyunca sürekli tartışılan "kentin ihtiyacı olan kamusal alan nasıl olmalıdır?" sorusuna yüzlerce çeşit yanıt verir. Projenin ortaya koyduğu potansiyel, Merleau-Ponty'nin (2005) modern sanat tasvirindeki gibi, bir tamamlanmışlık duygusu vermek ya da hiçbir şeyin eklemlenemeyeceği bir bitmiş ürün tasarlamakta değil, çoğu zaman sadece bir taslak ürün ortaya koyarak sonu gelmez çözümlemelere olanak sağlamaktadır (Merlau-Ponty, 2005).

4.3 Dans Otomatı (Dance-O-Mat), 2012

Projenin üreticisi Gap Filler grubu kendini, yaratıcı kentsel düzenleme projeleri ortaya koyan bir girişim ortaklığı olarak tanımlar (Gap Filler, 2015). Projelerin genel prensibi, kamusal alanda sosyal sınırları esnetmek, bedenleri kentin yaratım sürecinin bir parçası haline getirmektir. Gap Filler tasarlama sürecinde, sanatçılar, mimarlar, öğrenciler, dansçılar, mühendisler ya da kent ve beden ilişkisi için yenilikçi bir

düşünceye sahip olan herkesle çalışmaya açık olduklarını belirtir (Gap Filler, 2015). Kamusal alanda oluşturdukları yaratıcı mekansallıklarda Gap Filler, 21.yüzyılın kentsel tasarımı için bir tartışma alanı sunar. Tartışma, kısa sureli yaratıcı eylemlerin, deneyime dayalı tasarımın ve kentsel katılımın yeni kentsel planlama methodlarına yol gösterme özelliğidir (Gap Filler, 2015).

Gap Filler'in kamusal alanda bedensel katılıma özendiren yenilikçi düşüncelerinden biri Dans otomatı (Dance-O-Mat) adlı projelerinde mekanlaşır. Dans otomatı (Dance-O-Mat) bozuk parayla çalışan herkesin kullanabileceği bir dans pistidir (Şekil 4.3). Bozuk para atıldığında etkinleşen çamaşır makinesi görünümlü müzik aleti ve ona bağlı dört hoparlör dans pistine müzik yayını yapar. Gap Filler amacının kentte dans mekanlarının azlığından kaynaklanan ihtiyacı karşılamak ve insanları bir araya toplayarak kente enerji ve canlılığı geri getirmek olduğunu belirtmiştir. Dance-O-Mat binlerce kişi tarafından kullanılmış, salsa, flamenco, hiphop, swing, disco ve benzeri çeşitli danslarla buluşmuş ve kentli bedenlere hep birlikte özgürce dans etme imkanı tanımıştır. Ayrıca yer aldığı bölgedeki dans öğretmenleri de kimi zaman derslerini burada gerçekleştirmiştir (Gap Filler, 2015).

Şekil 4.3: "Dans otomatı" (Dance-O-Mat) (Url-24).

Kentin boş/terkedilmiş alanlarına yerleşen pist ilk olarak 2012 yılında kullanılmaya başlanmış, üç ayda 600'den fazla saat kullanımla büyük başarı yakalamıştır. Gap Filler, kısa bir süre için yerinden kaldırılan Dance-O-Mat'ın onlara ulaşan sayısız soruya sebep olduğunu böylece bölgedeki insanların onu geri istediğini anladıkları belirtmiştir (Gap Filler, 2015). Gap Filler'in projesi, kamusal alanda herkesin

katılımına açık ve bedensel deneyime odaklı bir proje olması ile kent yaşamına yenilik getirmiştir.

Franck ve Stevens, kentlilerin kendi ihtiyaç ve arzularını karşılayabilecekleri kamusal mekanlarla buluşmalarının farklı yollarını araştıran kitaplarında, tanıdık veya olağandışı, spontane veya planlı, anlık veya uzun süreli, kenti 'gevşeten' her türlü aktivitenin, kente hayat ve canlılık verdiğini öne sürer (Franck ve Stevens, 2007). Franck ve Stevens, gevşek mekanlar (loose space) kavramını, Benjamin'in Napoli kenti tasvirlerinden etkilenerek oluşturmuştur. Benjamin (1985) Napoli'yi hayatla dolup taşan bir kent olarak betimler. Kamusal ve özel mekan sınırlarının kaybolduğu bu kentte gündelik aktiviteler evlerden dışarıya, kapı eşiklerine, pencere önlerine, merdivenlere ve sokaklara taşar. Benjamin bu doğaçlama kentliliğin, modern kentin düzen anlayışını bozmak yolunda güçlü bir potansiyel taşıdığını belirtir (Benjamin, 1985). Franck ve Stevens da "gevşek" mekanları modern kentin "sıkı" mekanlarına alternatif olarak görür. Gevşek mekan, sıkı mekanın aksine, programlı bir aktivite değil, ucu açık bir bedensel deneyim sunar (Franck ve Stevens, 2007). Kentsel yaşamı zenginleştirir. Kamusal alan ve beden ilişkisinde değişiklik potansiyeller açığa çıkarır. Kent ve kentlilerle kurduğu ilişkilerle Dance-o-Mat da kenti 'gevşeten' bir mekansallık sunmuştur. Kurduğu mekanın sınırları tanımlı olsa da sınırsız çeşitte deneyiminin zemini olma potansiyeli taşır.

4.4 Birlik Basını (Union Press), 2011

Projenin sahibi Public Works kendini, kamusal alan için ve kamusal alan üzerine çalışan bir sanat ve mimarlık pratiği olarak tanımlar (Public Works, 2015). Bütün çalışmalarının aynı soruya adreslendiğini belirten grup, kamusal alanın farklı kullanıcı kitlelerini kapsayıcı bir şekilde nasıl biçimlenebileceğini ve kamusal alanın sahip olduğu dinamiklerin gelecek tasarımlara nasıl yol gösterebileceğini anlamaya çalışır (Public Works, 2015). Bu soruyla kamusal alana çıkan grup, birlik basını (Union Press) projeleriyle kamusal bir tartışma platformu kurgulamıştır.

Birlik basını (Union Press) Güney Londra'da kamusal alana yerleşen bir geçici yayın evi projesidir. Yayın evi yerleştiği kamusal alanda kolektif üretim ve yayının imkanlarını araştırmıştır. Ondört günlük bir periyotta Flat Iron Meydanı'nda kendine özgü tasarımıyla yer almış, yayın evi işlevinin dışında birçok aktiviteye daha ev

sahipliği yapmıştır (Public Works, 2015). Tüm bu aktivitelere ziyaretçiler, meydandan geçip gidenleri de aktif olarak dahil etmiştir.

Şekil 4.4: "Birlik basını" (Union Press) (Url-25).

Antropolojist, şair, aktivist, gazeteci, sanat tarihçisi, mimar ve grafik tasarımcı gibi değişik alanlardan kişilerle kentli insanlar bir araya gelmiş ve kolektif yayınlar üretilmiştir. Kamusal alanda birlikte üreten bedenler, meydana özgü trafik işaretlerini de kendileri tasarlayarak yayın evinin cephesinde sergilemişlerdir (Şekil 4.4). Kamusal alanda kolektif eylemin, düşüncenin, üretimin güzel bir örneği olan projenin sonuç ürünü olan yayınlar da iki hafta boyunca aynı meydanda sergilenerek yerel halka sunulmuştur (Public Works, 2015).

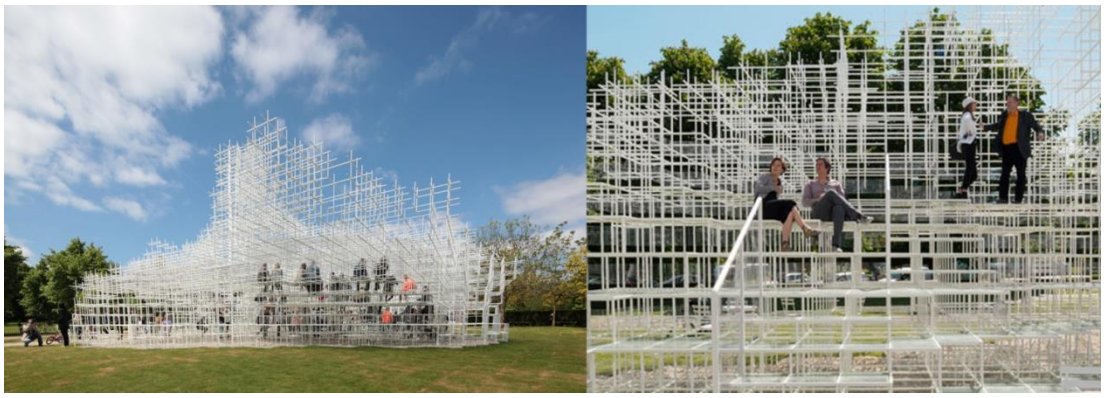
Kamusal alanda farklı düşüncelerin tartışılması, kamusal alanın tarihsel temelleri dikkate alındığında ilk işlevlerinden birini oluşturduğu görülür. Antik Yunan agoraları ya da eski Roma forumlarında politika kamusal alanın ayrılmaz bir unsurudur. 'Politik' kent zamanla 'iktisadi' kente ve sonrasında modern kente evirilirken bu özelliğini kaybetmiştir. Modern kentte yaşayan beden, ekonomik kaygılar, ulaşım kaygısı, bireysel kaygıları ekseninde sürekli yer değiştirirken kamusal alanda toplumun diğer bedenleriyle girelecek iletişimi faydasız bulur.

Simmel modern kenti yabancılaşmanın mekanı olarak tanımlamıştır. Ona göre, giderek artan nesnel kültür hayatın tüm alanlarında hesaplılık ve rasyonelliğe vurgu yapılmasına neden olur. Simmel böylece, gerçek insani ilişkilerin zayıfladığını ve toplumsal ilişkilere usanç ve çekingenlik tutumunun hakim olduğunu belirtir (Simmel, 1903).

Simmel'in 20. yüzyılın başlarında modern kent yaşamında gözlemlediği iletişimsizlik problemi, içerisinde bulunduğumuz 21.yüzyılda da kent yaşayışının bir parçası olmaya devam eder. Mimarlık ve sanat gibi tasarım pratikleri ise kamusal alana müdahale yoluyla yaratıcı mekansallıklar ortaya koymuş, kamusal alanın toplumsal etkileşime zemin olabilmesi için potansiyeller yaratmışlardır. Bu pratiklerin ortaya koyduğu bir örnek olan Birlik Basını (Union Press) projesi, yarattığı kamusal platformda düşünce alışverişine ve kolektif üretime imkan sağlamıştır.

4.5 Serpentine Pavyonu, 2013

2013 yılında hayata geçirilen Serpentine Pavyonu projesinin mimarı Sou Fujimoto tasarım felsefesini tanımlarken "yuva" (nest) ve "mağara" (cave) kavramlarına değinir. Yuva kavramını, sınırları ve fonksiyonu tanımlı rijit yapılar için kullanır. Mağara kavramı ise daha akışkan bir yapıyı betimler. Fujimoto'ya (2013) göre mağara, planlamanın ve mekansallaşmanın insan ihtiyaçlarına göre değişim gösterdiği bir yapıdır. Fujimoto (2013), günümüz mimarlığında yuva (planlanmış çevre) ve mağara (uyarlanabilir çevre) elementlerinin hibrit üretimi ile oluşturulan yeni konseptin ideal mimarlık ürünlerini oluşturacağını belirtir. Ona göre, mağaranın oluşturduğu akışkan konsept ile yuvanın planlama ilkelerinin ortaklığında ideal tasarım felsefesine ulaşılabilir (Fujimoto, 2013).

Şekil 4.5: Serpentine Pavyonu 2013 (Url-26).

Serpentine Pavillion'un tasarımı; yuva ve mağara, ev ve kent, iç mekan ve dış mekan, doğa ve mimarlık arasında kurduğu ilişkide oluşur (Şekil 4.5). Sınırları belirsizdir (Fujimoto, 2014). Fujimoto'nun genel tasarım yaklaşımını oluşturan bu felsefenin temeli, "mağara" kavramında bulduğu, deneyime ve dönüşüme açık olan

tasarlanmamış (ya da tasarımı bitirilmemiş) mekan konseptidir. Fujimoto pavyonun tasarımında, tasarlanan ile algılanan arasında boşluk bırakmıştır. Bu boşluk onun tasarımının farklı şekillerde algılanmasına ve deneyimlenmesine imkan verir. Böylece beden yapıyla kendi özgür ilişkisini kurma şansını yakalar.

Bernard Tschumi'ye (2008) göre bedenlerin mekandaki hareketi en az mekanın kendisi kadar önemlidir. Çünkü mimarlık hem mekan hem de onun içerisinde gerçekleşen eylemlerdir. Mekan tasarımı boş bir konteyner tasarımına indirgenemez. Mekan ancak içerisindeki bedenlerin hareketleriyle tanımlanabilir (Tschumi, 2008). Fujimoto'nun ikili mekan algılayışına benzer şekilde Tschumi de mekanı "konsept" ve "deneyim" olmak üzere ikili bir oluşum olarak tanımlar. Konsept olarak tanımladığı mekanın soyut oluşumudur. Planlama eylemi mekanın soyut oluşumuna katkı sağlar. Deneyim ise mekanın gerçek oluşumunu temsil eder; bu da ancak bedensel deneyimle gerçekleşir (Tschumi, 2008).

Tez çalışmasının bu bölümünde kamusal alanda ürün veren tasarım pratikleri, beden mekan ilişkisini yenilikçi bir şekilde ele alan kimi işleri ile tartışmaya sunulmuştur. Bu projeler ile ortaya koyulan temel tutum, kamusal alanın özgür, esnek, değişime açık kullanımına olanak tanımak ve kamusal alanı kentli bireyleri bir araya getiren bir toplumsal etkileşim zemini olarak kullanabilmektir. Kamusal alanda cisimleşen bu yenilikçi düşünceler, alanda yer aldıkları geçici süre boyunca kamusal alanı bedensel deneyimler ile canlandırmış, onu kentlilerin kolektif üretim sahası haline getirerek modern kentin sorunlarına farklı cevaplar üretmişlerdir.

Bir sonraki bölümde; doğaçlama şekilde ortaya çıkan ve sadece bulunduğu kentte değil, ülke bazında kamusal yaşamı canlandıran Gezi Parkı olaylarının, kentli bedenin kamusal alanla kurduğu ilişkide yarattığı açılımlar örneklendirilerek incelenecektir.

5. GEZİ PARKI'NDA 'MUHALİF BEDEN'

Tezin bu bölümünde Gezi Parkı Olayları kentli bireylerin kamusal alana müdahale eden kentsel otoriteye karşı eleştirel duruşları ve kişisel ve toplumsal arzularını mekan üzerinde inşa ediş yöntemleri bağlamında incelenecektir. Bu noktada Lefebvre'nin toplumsal mekanın üretimi kuramı farklı düzlemlerdeki mekansal süreçleri anlamamıza, mekan ve beden kavramlarını birbiriyle ilişkilendirmemize yardımcı olabilir (Lefebvre, 1991). Lefebvre'ye göre mekan toplumsal morfolojidir: Nasıl ki biçimin kendisi yaşayan organizmaya deneyim ve strüktür üzerinden derinlemesine bağlıysa, aynı ilişki mekan ile yaşanan deneyim arasında da mevcuttur (Lefebvre, 1991). Deneyimden yalıtılmış bir mekan düşünme girişimi, mekan kullanımını çeşitli yasaklarla ya da reçete kullanımlarla sınırlamaktadır (Lefebvre, 1991). Lefebvre'e göre mekan üretimi, mevcut bir mekana yerleştirilen bir fonksiyon tanımı olarak algılanmamalıdır; o toplumsal bir etkinliğin ürettiği bir mekansallaşmanın sonucudur (Stanek, 2011). Bu açıdan Gezi Parkı'nda gerçekleştirilen mekansal üretimler Lefebvre'nin ortaya koyduğu gibi toplumsal mekanın üretimi olarak düşünülebilir. Lefebvre'nin felsefesinde mekan kurulumun temelinde yer alan diyalektiğe atıf yapan Ayşe Güngör'e göre; Gezi Parkı pratikleri sürecinde mekan üretme pratikleri ile yeni bir mekan deneyimi kavranmış, algılanmış ve yaşanmıştır (Güngör, 2013).

Kentsel otoriteler ve kapitalizm bedene ulaşmak yolunda bir araç olarak mekanı görür ve kendini mekan üzerinden inşaya girişir. Rob Shields'e göre, "toplumsal mücadele, mekanın toplumsal üretiminin kontrolünün yeniden kazanılması için, bilinçli ve politik mekansal mücadeleye dönüşmelidir." (Shields, 1999). Gezi Parkı örneğinde, kamusal alan üzerine inşa edilmek istenen alışveriş merkezi projesi, kentsel otoritenin ve kapitalizmin mekansal bir tezahürüdür. Lehtovuori'e göre bu soyut mekandır. Zira mekan, yaratımının ilk şartı olarak fiziksel bir yer ve ondaki etkinlik olarak, ikili bir doğaya sahiptir (Lehtovuori, 2010). Shields (1999), mekanın yalnızca adlandırma yoluyla soyut olarak üretilemeyeceğini; onun üretiminin yerin

gerçek kimliğini oluşturan etkinliklere bağımlı olduğunu söyler. Lefebvre (1991), eğer mekan soyut bir "model" olarak görülürse, algılanan – kavranan – yaşanan üçlüsünün (mekansal terimlerde: mekansal pratik, mekanın temsili ve temsili mekan) tüm gücünü kaybedeceğini belirtir. Mekanın deneyimsel yanı kavranamazsa, o zaman anlamı ciddi biçimde sınırlanır ve mekan bu haliyle kentsel otoritenin, iktidarın veya kapitalizmin ideolojik bir aracından fazlası olamaz. Mekan, toplumsal bir özne tarafından yaşanan deneyime dönüşmüş haliyle kavranabilir. Yeniden üretimi ve yönetimi de yine bu öznenin mekanda bedensel varlığıyla gerçekleşir. Gezi Parkı olayları soyut mekana karşı çıkıştır. Mekandan üreyen ve onu yeniden üreten pratiklerle mekanı toplumsal olarak üretmiştir (Güngör, 2013). Gezi Parkı pratikleri, diğer bir deyişle muhalif beden pratikleri, bu bölümde ortaya çıkmalarına sebep olan dinamikler, sahip oldukları potansiyeller ve mimarlık disiplini için sunduğu olanaklar bakımından incelenecektir.

5.1 Gezi Parkı Şenlik/Direnişi

Pelin Tan, bedeni harekete geçiren ve deneyime yönlendiren mimarlığın büyük oranda, olağanüstü hallerde, kentsel karışıklık ortamında, anlık mimari üretimlerde ve radikal mekansal direniş pratiklerinde ortaya çıktığını öne sürer. Tan, Alan Badiou'nun felsefesine yaptığı göndermeyle, 'olay' anının, sistemin kırılma noktasıyla üst üste düştüğünü ve bu anın mekanın kendini tekrar etmekten sıyrılıp, yeni olanaklara açıldığı an olduğunu belirtir (Tan, 2013). Bu bakış açısıyla Gezi Parkı olayları, bedene, mekana ve onların kamusal alanda kurulan ilişkisine dair söyledikleri bakımından bir açılım olarak görülebilir.

Gezi Parkı olaylarının kent için attığı ilk adım, Türkiye'de kamusal alan kavramının algısına dair yanlış anlaşılmaları kırma çabası olarak görülebilir. Hüseyin Kahvecioğlu'nun bahsettiği gibi, Türkiye'de "kamu" sıfatının devlete atıf yapan bir deyiş olarak kullanılmasının nedeninin, kökeni Osmanlı'ya kadar giden bir resmi otorite ve hakimiyet anlayışına dayandığı söylenebilir (Kahvecioğlu, 2010). Bu anlayış kendini günlük dilde olduğu kadar kent mekanını algılayışta da gösterir. Toplumun genel düşüncesi, kamusal alanın devlet otoritesinin kontrolünde ve hatta aidiyetinde olduğu yönündedir. Yaygın olan bu toplum görüşünün yanında, otoritenin de anlayışı bu yöndedir. Otorite bu nedenle kamusal alanlar için aldığı kararları uygulamakta özgür bir tavır sergiler. Asıl kullanıcılarının kamusal alanı

sahiplen(e)memesinin önemli sebeplerinden biri de budur (Kahvecioğlu, 2010). Kahvecioğlu'nun sözünü ettiği sebep, Gezi Parkı'nın dönüşümü için kent otoritelerinin aldığı kararları eleştirme ve bir karşı duruş geliştirme düşüncesinin neden ilk aşamada bütün kentli bedenler tarafından oluşturulmadığına bir açıklama getirir. Muhalefetin başlangıç noktası olarak ortaya çıkan Gezi Parkı Şenlikleri ise kamusal haklarının savunulmasında kentli bedenlere bilinç kazandırma yönüyle önem arz eder.

Gezi Parkı Şenlikleri, devlet otoritesinin Gezi Parkı için aldığı kararlar sonucunda kamusal alanını kaybetme tehdidiyle karşılaşan muhalif bedenlerin, bu alana sahip çıkmanın en iyi yolunun alanda bedensel varlık göstermek olduğunu düşünmesi ile başlamıştır. Herkes İçin Mimarlık Derneği'nin başlattığı Gezi Parkı Şenlikleri "Yiyecek ve içeceklerinizi, Toplarınızı, İplerinizi Unutmayınız!" sloganıyla ilk kez 4 Mart 2013 Pazar günü yaklaşık 200 kişi katılımıyla gerçekleşmiştir (Şekil 5.1). Belli bir süre boyunca Pazar günleri tekrarlanan şenliklerde, sanatçılara, oyunlara, çocuk ve yetişkinlere yönelik atölye çalışmalarına yer verilirken, Gezi Parkı'nın kentin farklı bedenlerini bir araya getiren, aktif bir kamusal alan olduğu gösterilmiştir ve aynı zamanda Gezi Parkı'na, "kentsel yaşam alanlarının geleceğine dair derdi olan insanları bir araya getiren ve aralarında etkileşim oluşturan bir platform kimliği" kazandırmıştır (Herkes için Mimarlık, 2013). Gezi Parkı Şenlikleri, kamusal alanın olanaklarını ortaya çıkarması ve Lefebvre'nin söylemiyle 'kent hakkı'nı kentin gerçek sahiplerine hatırlatması açısından önem taşımıştır (Lefebvre, 1996).

Şekil 5.1: Gezi Parkı Şenlikleri (Url-27).

Gezi Parkı'nı, alanda bedensel varlıklarıyla korumaya çalışan kentli bedenlerin, devlet kuvvetlerince dışarıya çıkmaya zorlanmasıyla Gezi Parkı'nın şenlik ortamı bir direniş ortamına evirilmiştir. Murat Çetin görüşlerini "bu topluluğun kentsel/kamusal mekan ile kurmaya başladığı yeni ilişki biçimi oldukça tehditkar bulunmuş olmalı ki [...] ertesi gün alanın fiziksel olarak kuşatıldığını, polis barikatlarıyla çevrelenerek yeniden tanımlandığını ve sahiplenildiğini, üstelik erkin güvenlik kuvvetlerince savunulmak üzere bir düzen kurulduğunu gördük." olarak belirtmiştir (Çetin, 2013). Çetin'e göre bu önlem, kentli bedenlerin kendi katılımı olmaksızın otoritenin bir kamusal alanı istediği gibi düzenlemesine artık izin vermeyeceklerine dair oluşan belirtilerin önlenmesine yöneliktir (Çetin, 2013). Kentli bedenlerin, kamusal alandan zorla dışarıya çıkarılması ve sosyal medyada hızla yayılan imajlar, çok daha fazla sayıda kentli bedenin alanda toplanmasıyla sonuçlanmıştır. Çetin'in betimlemesiyle, Gezi Parkı direnişinin süreci alanda fiziksel olarak var olma meselesine dönüşmüştür (Çetin, 2013).

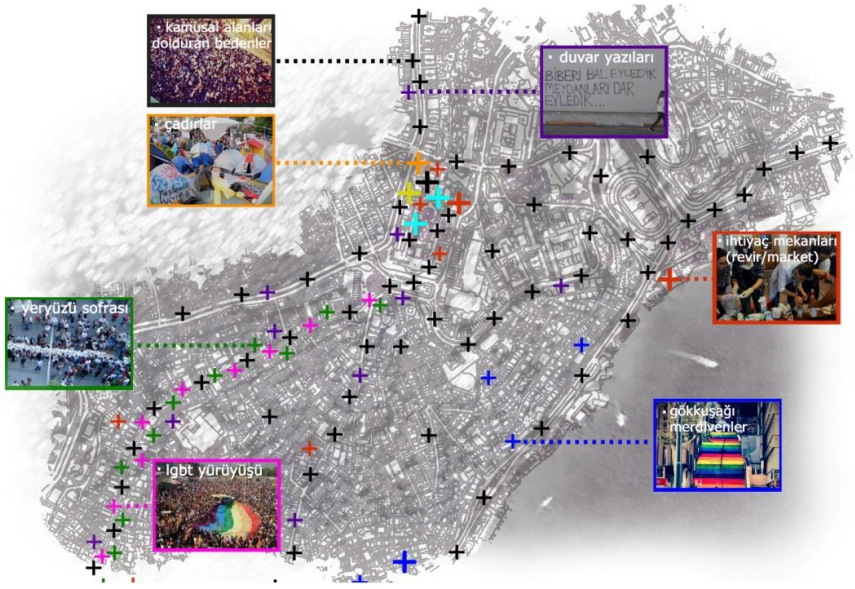
Kamusal alanda bir araya gelen bedenler, Gezi Parkı'nı iletişim, etkileşim ve yeni bir mekansal üretimin alanı haline getirmiştir. Bu mekansal üretim, bedene dayatılan kuşbakışı planlamanın ürünü değil, bizzat bedensel eyleme dayalı bir üretimdir. Tan bu üretimi şu şekilde değerlendirmektedir: "Bir anlamda, Hannah Arendt'ın 'tezahür sahası' olarak adlandırdığı, insanların bir araya gelip birbirlerine 'göründüğü', konuştuğu ve ortak hareket edebilmek için kapasiteler geliştirdikleri alanın yeniden açılmasıydı." (Tan, 2013). Gezi Parkı olaylarında bir araya gelen bedenler, eski Yunan'ın agoralarında var olan fakat günümüzde varlığı sorunlu hale gelen, bedenin siyasal boyutunun yeniden keşfini sağlamıştır. Tan'a (2013) göre, bedenin siyasal boyutu sadece eylem ve söylemde değil, eylemsizlik, sessizlik ve jestte de kendini gösterir. Gezi Parkı'nın kamusal bir alan olarak yeniden kurulması için yaşanan bir mekana dönüşmesi, bedenlerin yalnızca konuşma ve eylem için değil aynı zamanda yemek yemek, uyumak ve hayal kurmak üzere bir araya gelmesiyle sağlanmıştır. Tan'a göre, bazı gazeteciler ve kimi siyasetçiler direnişçilere taleplerini sorarken, en gözle görülür ve önemli beyanın bu bedensel dil olduğunu ve bu dilin kamusal alanın kendilerine ait olduğunu ilan ettiğini gözden kaçırmışlardır (Tan, 2013).

Gezi Parkı olayları süresince Park'ın muhalif bedenlerin üretimleriyle ortaya koyduğu yeni mekansallıklar bu tez kapsamında değerli bulunmuştur. Bu mekansallıklar sadece kullanım sırasında karşıladıkları ihtiyaçlardan öte; mevcut

mekanda ya da sistemde oluşturduğu çatlaklarda; yeni ilişkilere ve tanımlara olanak sağlayan, eleştiren, özgürleştiren ve esneten mekan önerileri sunmaları bakımından önemlidir. Gezi Parkı üretimlerinin mekanda yarattığı açılım, Hakim Bey'in Geçici Otonom Bölge (TAZ) kavramı üzerinden okunabilir.

Hakim Bey (1985), TAZ kavramını açıklarken, onu oluşturan iki yaratıcı sebepten bahseder. Bunlardan ilki, "ayaklanma"yı takdir edip, onu tüm devrimlerden daha özgürleştirici bir olasılık olarak görmesidir. Bey'e göre, tarihi oluşturan zaman ise, ayaklanma bu zamanın dışına düşen bir harekettir. Yaşattığı yoğun deneyim ile ayaklanma, bir "zirve deneyimi" gibidir. Tarihin olağan akışını bozarak yasaları ihlal eder. Ayaklanma, hayatın tümüne yansıyan ve onu değiştiren bir farkındalığın oluşumunu sağlar (Bey, 1985).

TAZ'ın yaratıcı sebeplerinden ikincisi ise, "haritanın kapanışı" adını verdiği tarihsel gelişim sürecidir. Bey'e göre (1985) tüm harita işgal edilmiştir. Herhangi bir otoritenin üzerinde hak iddia etmediği son bir kara parçası dahi kalmamıştır. Bey'in sorusu "Kim bizim için bir otonomi kartografisi icat edecek; arzularımızı içeren bir haritayı kim çizebilir?" şeklindedir. Sorusunun yanıtını kendi oluşturduğu TAZ kavramında bulur. Bey'e göre, "TAZ doğrudan Devlet'le çarpışmaya girmeyen bir ayaklanma gibidir; bir alanı (mekansal, zamansal ya da düşlemsel) özgürleştiren ve sonra da devlet onu ezmeden evvel başka bir yerde/başka bir zamanda yeniden oluşmak üzere kendini fesheden bir gerilla operasyonu gibidir." (Bey, 1985).

Şekil 5.2: Gezi Parkı olayları sürecinde 'muhalif beden' haritalaması

Gezi Parkı olayları sırasında ortaya çıkan mekan kurguları parkı bir yaşam alanı olarak kullanan insan bedeninin arzu ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Gezi Parkı'nın sınırlarını yeniden tanımlayan en dış çeperi barikatlar oluşturmuştur. Barikatlar içerisinde kalan alan, Hakim Bey'in "geçici otonom bölge" kavramını yansıtır niteliktedir. Bu sebeple barikatlar yapısallığının ötesinde bir anlam yüklenir. Onlar, Gezi Parkı'nda muhalif bedenlerce örgütlenen bir yaşam alanına, bir ütopik yaşam formuna giriş eşiğidir. Güngör'e göre, anonim gruplarca çok çeşitli nesneler kullanılarak inşa edilen barikatlar sadece kolektif yığma yapılar değildir; onlar aynı zamanda kent ölçeğinde bir mimari yapı oluşturmuştur (Güngör, 2013). Anonim mimarlık üretimleri Gezi Parkı içerisinde de devam ettirilmiştir.

Gezi Parkı'nın bir yaşam alanı olarak ortaya çıkmasında, muhalif bedenlerce kurulan çadırlar temel öğe olarak görülebilir. Çadırların Gezi Parkı'nda varlığı yalnızca bir barınma olanağı sağlamaktan ötedir; çadırlar parkta bedensel varlığın bir işareti, arzu ve eleştirinin yansıtıldığı bir düzlem olma işlevini de yüklenir. Çadırların kullanımı ise konaklama sisteminin "kendine özel" kullanımı yerine, paylaşımcı bir kullanım gösterir. Bu sayede Gezi Parkı'nın kamusal alan özelliği hiçbir noktasında terk edilmemiştir. Tam aksine, oluşturulan her mekan kurgusu, kamusal alanın farklı potansiyellerini ortaya çıkarmıştır (Şekil 5.3).

Gezi Parkı'nda, ihtiyaç anında, mekanın kendi olanakları kullanılarak, kolektif bir üretim ile ortaya koyulan mimarlık ürünleri Lefebvre'nin somut mekanını yansıtır niteliktedir. Soyut mekan, mekanı kapitalizmin değer sistemi içerisinde belirlenen soyut bir değer, kısacası bir rant ya da kar nesnesi olarak görür. Oysaki somut mekan, mekanı işgal ederek keşfeden ve yeni mekan kurgularıyla toplumsal ilişkiler örgütleyen gerçek mekanı temsil eder (Lefebvre, 1991). Bu açıdan, Gezi Parkı'nda örgütlenen market, revir, dayanışma duvarı, kütüphane gibi yapılar "somut mekan"a birer örnek oluştururlar.

Gezi Parkı'nda atölyeler kapsamında değerlendirilen farklı mekansal inşa pratikleri de görülür. Çocuk resim atölyesi ve yoga atölyesi bunlardan birkaçını oluşturur. Gezi Parkı'nın muhalif bedenlerce işgali, parkı yeni tanımlamalara açarak ve özgürleştirerek, sürekli bir üretim alanı haline getirmiştir. Bu alanda gerçekleşen üretim, beden ve mekan ilişkilerini her seferinde yeni bir bakış açısıyla kuran mekansallığın üretimidir.

Şekil 5.3: Gezi Parkı'nda muhalif beden fragmanları (Url-28).

5.2 Gezi Parkı'ndan Dışarı Taşan Muhalif Beden

Gezi Parkı olayları sürecinde muhalif bedenlerin parkın dışına taşıp tüm kentin beden ve mekan algısıyla oynayan durumlar yaratmışlardır. Farklı bedenlerin birlikteliği, üretimlerin kolektifliği ve bedensel eylemlerin özgürleşmesi Gezi Parkı olaylarının bedende yarattığı en gözle görülür değişikliklerdir. Ertem'e göre, beden eylemlerin hem aracı hem de mesajı haline gelmiştir. Gaz maskeli semazen, halay çeken ve horon tepen gruplar, yoga ve yapan insanlar, break dansçı gençler ve tezahürat yapan taraftar grupları Gezi Parkı'nda aynı sahneyi paylaşmışlardır. Ertem'in betimlemesiyle "Sanatla sanat olmayan, icracıyla seyirci arasındaki fark bulanıklaşmakla kalmadı; hükümsüzleşti." (Ertem, 2013). Ertem'in görüşü dikkate alındığında Gezi Parkı olaylarında situasyonist bir tavır da okunabilir ancak bu tavır Gezi Parkı olaylarının tüm gidişatında olduğu gibi oldukça doğaçlama şekilde ortaya çıkmıştır.

Gezi Parkı olaylarının ortaya koyduğu kamusal alan ve beden ilişkisi, bedeni kamusal alanda katılımcı, üretici ve özgür bir konuma yerleştirmesi bakımından Bakhtin'in karnaval teorisiyle de ilişkilendirilebilir. Bakhtin'e göre karnaval, aktörlerle izleyiciler arasındaki sınırların kalktığı, sosyal hiyerarşi ve davranış kalıplarının ve toplumsal olarak sorgulanmadan kabullenilmiş doğruların altının kazıldığı bir performans biçimidir. Bakhtin karnavalı olumlayıcı, yaratıcı ve özgürleştirici bir güç olarak görür (Bakhtin, 1984). Baydar'ın deyimiyle "karnavallar bedenin merkezi konumda olduğu" bir ortamı yaratırlar. Gezi Parkı olaylarının temelinde yer alan politik talepler Bakhtin'in terorisinde yer almaz; ancak Gezi Parkı olaylarının "protesto" biçimlerinde "karnavalesk" üretimler bulunabilir.

Gülsüm Baydar'a göre, Bakhtin'in karnaval kavramını nitelendirirken esas aldığı düşüncelerden biri "bedenin öncelliği"dir. Gezi Parkı olayları sırasında İstiklal Caddesi'nde gerçekleşen LGBT yürüyüşü için Baydar "Yürüyüş hem görsel hem dilsel açıdan bedeni merkeze alan bir direniş biçimi ortaya koydu" demektedir (Baydar, 2013). LGBT yürüyüşü kapsamında bedenlerin kendi bireyselliklerini özgürce yansıtır biçimde giyindikleri ve hareket ettikleri durumlar, kamusal alanın bütün bireyleri kapsayan ortak bir zemin olma özelliğini öne çıkarmıştır. Bu ortak zeminde modern kentin pasifize ettiği beden, muhalif ve aktif olma özelliğine kavuşmuştur. Bir topluluk olarak şarkı söyleyen, tanımadığı insanlarla dans eden ve

gündelik araçlarla müzik üreten kentliler, bir arada yaşamanın dışında bir arada üreterek de kamusal alanın karnaval niteliğini besler. Baydar, bedensel eylemlerin "Birbirinden beslenerek çoğalsalar da her birisi kendi biricikliğinin farkında olan eylemler" oluşturduğundan söz eder (Baydar, 2013). Bu eylemler aynı zamanda, kentlinin bedene ve kamusal alana bakış açısını sorgulaması için tetikleyicidir. Kamusal alan için oluşturulmuş kalıpları kırar, sistemi yıkmasa da baskın düzen için bir duraklama anıdır. Bedeni ve mekanı renklendirir ve özgürleştirir.

Gezi Parkı olayları kapsamında değinilebilecek bedensel performanslardan bir diğeri 'Duran Adam' eylemidir. Sanatçı Erdem Gündüz'ün, 8 Haziran akşamı Taksim Meydanında 8 saat boyunca ayakta durarak hayata geçirdiği performans, kısa bir sure içerisinde "Duran Adam" adıyla tüm kente hatta ötesine yayılmıştır ve duran bedenler bir söylem çabasına girmeden kentin kamusal alanlarında bedensel bir karşı duruş ile muhaliflikleri göstermişlerdir. Bedenin bir salt bir politika nesnesi değil, aktif bir direniş öznesi olabilceğine işaret etmişlerdir (Eskop, 2013).

Gurur Ertem'in (2014) görüşü durma eyleminin, nakit, sermaye ve insan akışının son derece hızlı dünyasında hareket etme zorunluluğunun tersine çevrilmesidir. Durmak bir anlamda bir itiraz, yerinden olmaya karşı bir reddediş, kamusal kalmakta bir ısrardır. Burada durma eylemi edilgenlik değil tam aksine oldukça stratejik ve düşünceli bir karşı duruştur (Ertem, 2014). Kısa sürede tüm kente hatta ötesine yayılan durma eylemi, modern kentin gündelik hayatına bir müdahale, beden ve mekan ilişkisine yeni bir bakış açısı oluşturmuştur.

Bedensel eylemlerin her an yeni mekansallıklar inşa ettiği Gezi Parkı olayları süresince beden ve mekan birbirinden ayrı düşünülemeyecek kadar içiçedir. İstiklal Caddesi'nde boylu boyunca yere serilmiş beyaz bir örtü ve üzerinde katılımcıların paylaşmak üzere getirdikleri yiyeceklerden oluşan Yeryüzü Sofrası, Baydar'a göre "zamanın ve mekanın özgün kullanımını içeren" bir protesto biçimi olarak ortaya çıkmıştır (Baydar, 2013). Bedensel eylem olarak yemek yeme eylemi bu sofrada farklı bir anlam kazanmış ve bir kamusal alan olarak İstiklal Caddesi de bedenin esnek, üretken, dönüştürücü gücünden etkilenerek eylem süresince yeni bir şekle bürünmüştür. İstiklal Caddesi'nde, mekanın algısıyla oynama ve onu yeni tanımlamalara (soyut değil somut olarak) ulaştırma yetisi, muhalif bedenin mekan üretiminde sahip olduğu gücü gösterir.

Mekanın muhalif bedenlerle kurduğu ilişkiler dahilinde yeni anlamlar yüklendiği bir başka durum forumlarda görülmüştür. Gezi Parkı'ndan dışarı çıkarılan kentliler, parkın kapatılmasının ardından, kentin diğer parklarını eski Roma Forum'larına benzer bir ortama evirmişlerdir. Bu parklarda bir araya gelen bedenler düşüncelerini, arzularını ve eleştirilerini paylaşarak, demokratik bir kamusal alan düşüncesini ve mekanın politik gücünü canlandırmışlardır.

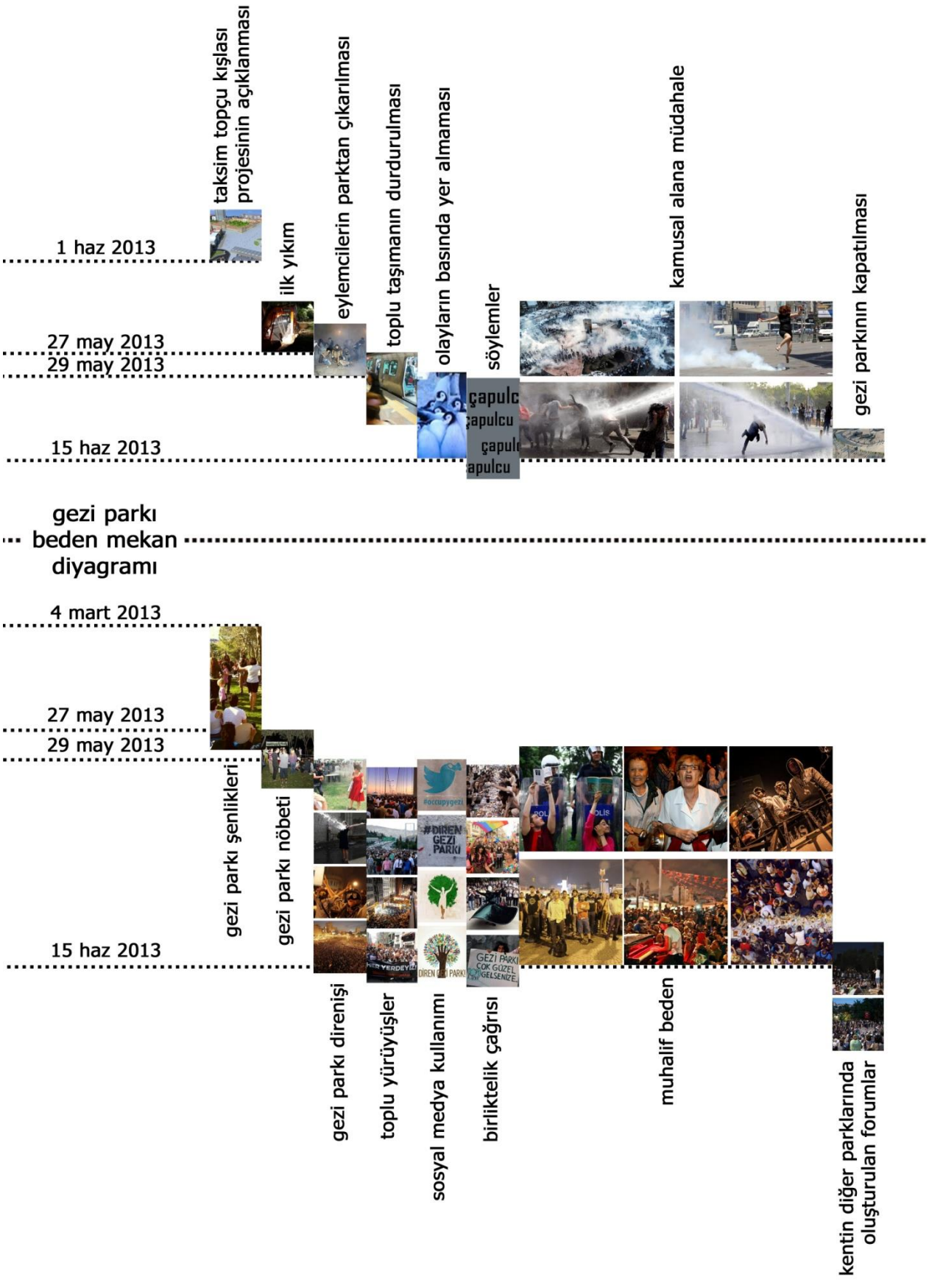
Kentli bireylerin duygu ve düşünceleri kentin sokaklarına duvar yazıları ile yansımıştır. Birbirinden farklı, özgün ve çoğunlukla mizah içerikli sloganlar ile kent sokaklarının dokunulmazlığı yıkılmış, bedenle dolaysız ilişkiler kurabilen mekanlara dönüşmüştür.

Gezi Parkı olayları süresince parkın dışına taşan muhalif beden sadece gerçek mekanda değil, sosyal medyada da varlığını sürdürmüştür. İnternet ortamında hızla yayılan imajlarda beden, mekanı dönüştüren ve güçlendiren bir etken olarak yer alır.

Gezi Parkı olayları, mekanı dönüştürücü güç olarak bedenin önemini gözler önüne sermiştir (Şekil 5.5). Kamusal alanın kentlilerce işgali ile başlayan bu süreç, "mekanın toplumsal üretimi"nin bir örneğini oluşturmuştur (Lefebvre, 1991). Toplumsal etkileşim hem Gezi Parkı içerisinde hem de kent ve ülke bazında diğer alanlarda ortaya özgün üretimlerin çıkmasını sağlamış, üreten kentli bireyler yaşadığı kente daha öznel yaklaşabilmiş ve ona duygu ve düşüncelerini aktarabilmiştir. Modern kentin edilgen bedeninin yerine muhalif bedenin aldığı Gezi Parkı olayları, kamusal alan ve beden ilişkisinin ortaya çıkarabileceği sınırsız potansiyellerden bazılarını gözle görülür kılmıştır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4: Gezi Parkı'ndan dışarı taşan muhalif beden fragmanları (Url-29).

Şekil 5.5: Gezi Parkı beden mekan diyagramı

6. SON SÖZ

Bu tez çalışması kamusal alanın tarihsel süreci boyunca bedenle kurulan/yıkılan ilişkileri toplumsal dinamikleriyle beraber okuyarak bütünsel bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır. Kamusal alanın kentin toplumsal yaşayışının taşıyıcısı olduğu ve tarihin her döneminde kamusal alanlara dair yapılacak okumaların kentli bedenlerin yaşayışına dair ipuçları içerdiği bu tezin ilk önermesidir. Bu ipuçları sadece gündelik yaşayışlardan değil, kentsel etkinliklerin tümüne bakılarak elde edilmelidir. Kamusal alan sosyal, ekonomik, politik ve benzeri sınıf farklılıklarının da deneyimlendiği alandır. Bu alanda ortaya konan gündelik yaşam kentin tüm bedenlerini kapsamaz. Bu aşamada yapılan kamusal alan okumalarında muhalif beden pratiklerinin, kamusal alanda sınırların ortadan kaybolduğu, özgür, katılımcı, yaratıcı ve üretici bir ortama karşılık geldiği görülmüştür. Kent yaşayışında bir kırılma olarak da görülebilecek bu pratikler ile kamusal alan, gündelik yaşamda bu alandan dışlanan bedenlerin de sahnesi olur.

Tez kapsamında, çeşitli sebeplerle muhalif ve aktif hale gelen bedenin kamusal alanla kurduğu yeni ilişki biçimleri irdelenmiştir. Bu ilişkiler çoklukla kamusal alanın mevcut işleyişini eleştirel nitelikte olup, onu katılımcı ve özgürleştirici bir alana evirmiştir. Kamusal alanın yeni tanımlar kazandığı, kentli bedenlerin kenti özgürce deneyimlediği bu ortam, tarih boyunca farklı kentlerde farklı dinamikler sonucunda oluşmuştur. Tez kapsamında yer verilen muhalif beden deneyimleri bu etkinliklerden kesitler içermiştir.

Günümüzde kentlerin çok değişkenli yapısı gereği kent için ürün verirken disiplinlerarası bir alanda araştırma yapmak kaçınılmazdır. Böyle bir düşünceyle, kamusal alan için yapılacak bir çalışmada mimarlık disiplininin sosyoloji ve sanatla birlikteliği, mekanın ve bedenle kurduğu ilişkiyi anlamlandırmak ve onu yeni olasılıklara açmak bakımından değerli bulunmuştur. Kamusal alanda ortaya konan bu disiplinlerarası çalışmalar, kentlilerin kamusal alana ve kent yaşamına olan bakış açısını değiştirmiş, yeni kurgulanan mekansallıklar toplumsal etkileşimin zemini

olmuştur. Aynı zamanda bu çalışmalar kamusal alanda bedensel deneyimleri de özgürleştirmiş, kamusal alanı kısa süreli fakat özgür bir kent deneyimi için kullanıma açmıştır. Kamusal alan için tasarlanan projelerin sonuç ürünleri her bedenle beraber değişen olasılıklardan oluşmuştur. Bu bakımdan, mimarlık pratiği ve kamusal alan üzerine çalışan diğer alanlar için deney niteliği taşımışlardır. Tasarımları ile kentli bedenlerde oluşan bilincin, daha özgür, değişime açık, katılımcı bir kamusal alan için bir talep yaratması ve kent üzerine çalışan disiplerin bedenle iletişim kuramayan katı sınırlarının esnetilmesi bu projelerin temelinde yatan gerçek tasa olmuştur.

Kentlerde bedenin başrolde olduğu ve kolektif üretimle oluşturulan mekanların kamusal alanı yeni potansiyellere açtığı bir diğer durum toplumsal hareket ve şenliklerde görülmüştür. Kentlerde doğaçlama olarak ortaya çıkan toplumsal hareket ve şenlikler, toplumsal birlikteliğin sağlandığı, anonim mekan kurgularının üretildiği yaratıcı bir ortam oluşturmuştur. Mekan beden ile kurduğu ilişkiyle yeni tanımlar kazanmıştır. Tez kapsamında bu bağlamda değerlendirilen Gezi Parkı olaylarının, kente ve ötesine yayılan anonim mekan kurguları örneklenerek, beden mekan ilişkisinde sunduğu potansiyeller incelenmiştir. Gezi Parkı olaylarında sırasında ve sonucunda, kentli bedenlerin mekanı dönüştürme gücü hem oluşturulan mekansallıklarda hem de Gezi Parkı'nın kamusal alan olarak kalmasının sağlanması ile ortaya konulmuştur.

Endüstrileşme ve modernleşme süreçlerinin sonucunda ortaya çıkan yeni dinamikler ve rasyonel planlamaların hem kentin hem de insan yaşamının bir parçası haline gelmesi kamusal alan ve beden ilişkisini başka bir boyuta evirmiştir. Nesnel değerlerin yükseldiği, bedensel arzuların bastırıldığı modern kent aynı zamanda yeni olanakların ve olasılıkların da mekanıdır. Farklı bedenlerin, farklı düşüncelerin buluştuğu ve kamusal alanı toplumsal bir üretim zemini haline getiren Gezi Parkı olayları da bu olanaklardan biri olarak değerlendirilmiştir. Muhalif beden, 21.yüzyılın modern kentinde bir kamusal alanı, bedensel deneyimle ve toplumsal etkileşimle yeni bir mekansallığa evirmiştir. Kamusal alanı muhalif bedenin ortaya koyduğu bu açılımları da dahil ederek okumak, mimarlık gibi hem toplumsal dinamiklerden etkilenen hem de toplum için ürün veren pratikler için önemli bir kaynakça olarak görülmüştür.

KAYNAKLAR

Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life.* (D. H. Roazen, Trans.). California: Stanford University Press.

Agora. (1986). İçinde *AnaBritannica.* (Cilt 1, Sf. 169-170). İstanbul: Ana Yayıncılık.

Agora. (1990). İçinde *Meydan Larousse*. (Cilt 1, Sf. 133). İstanbul: Meydan Gazetecilik ve Neşriyat.

Alankuş-Kural, S. (1995). *Temsili Kamuoyu, Kamusal Alan, Kamusal İletişim, Kamular ve Kamusal Mekanlar*. Ankara: Yayınlanmamış Doçentlik Tezi.

Altay, C. (2007). "Kentsel Sürdürülebilirlik Açısından Kültürel Planlama ve Mekansal İcraatlar", *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, Bülten 51. Erişim Tarihi: 02.05.2015, http://www.academia.edu/5980966/_Kentsel_S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_K%C3%BClt%C3%BCrel_Planlama_ve_Mekansal_%C4%B0craatlar_in_eds._Kural_N_and_I.%C3%96zkaya_Dosya05_B%C3%BClten51_TMMOB_Ankara_Mimarlar_Odas%C4%B1_yay._2007

Artun, A. (2009). "Sanat ve 1968 Baharı – Bir Kronoloji", İçinde Bahar S. (Ed.). *Sanat Dünyamız*, 32-47.

Atabek, N. ve Dağtaş, E. (1998). *Kamuoyu ve İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları.

Avar, A. A. (2009, Aralık). "Lefebvre'in üçlü -Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan- Diyalektiği", TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Dosya 17. Erişim Tarihi: 25.04.2015, http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya17.pdf.

Bakhtin, M. (1984). *Rabelais and His World*. (H. Iswolsky, Trans.). Bloomington: Indiana University Press.

Ballantyne, A. (2012). *Mimarlar için Deleuze ve Guattari*. (R. Öğdül, Çev.). İstanbul: Yem Yayınları. (Orijinal yayın: 2007).

Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat*, (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal yayın: 1995).

Baydar, G. (2013) Kentsel Mekan, Karnaval ve Direniş. *XXI Mimarlik Tasarim ve Mekan Dergisi*, 123, 15. Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://issuu.com/xxi_dergi/docs/xxi_ekim13/14?e=2589839/5091713

Benjamin, W. (1985). "Naples". İçinde Benjamin W. (Ed.). *One Way Street and Other Writings.* London: Verso.

Bridge, G. ve Watson, S. (2000). *A Companion to the City*. Malden, MA : Blackwell Press.

Bourgeois. (2003). In *Oxford Dictionary of English.* Oxford: Oxford University Press

Bourgeois. (2015). In *Online Ethmology Dictionary*. Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://etymonline.com/?term=bourgeois.

Butler, J. (1997). *The Psychic Life of Power*. California: Stanford University Press.

Camp, J. M. (1986). *The Athenian Agora: Excavations in the Heart of Classical Athens*. London: Thames and Hudson.

Catullus, G. V. (1990). In Guy Lee (Ed.), *Catullus: The Complete Poems.* Oxford: Oxford University Press. (Orjinal Yayın: M.Ö.: 84-54).

Çetin, A. (2006). *Kamusal Alan ve Kamusal Mekan Olarak "Sokak".* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çetin, M. (2013). "Diren-ç-Mekan Taksim Gezi'sinde Kamusal Mekanın Stratejik Gücünün Keşfi". Erişim Tarihi: 25.04.2015, http://www.khas.edu.tr/uploads/panoramakhas/sayi11/MuratCetin.pdf

Chang, C. (2010). "I Wish This Was". Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://candychang.com/i-wish-this-was/

Contamine, P. (1993). "Peasant Hearth to Papal Place: The Fourteenth and Fifteenth Centuries". In Duby, G. and Aries, P. (Ed.), *A History of Private Life: Revelations of the Medieval World*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

Dağtaş, E. (1999). "Onsekizinci ve Ondokuzuncu Yüzyıllarda Kamusal Alan - Özel Alan İkilemi ve Basının Tarihsel Gelişimi". Kurgu Dergisi, 16, 157-173.

Debord, G. (1998). "The Naked City". İçinde Sadler, S. *The Situationist City.* Cambridge: The MIT Press.

de Certeau, M. (1988). *The Practice of Everyday Life*. London: University of California Press.

Deleuze, G. (2009). *Issız Ada ve Diğer Metinler*. (F. Taylan, ve H. Yücefer, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları. (Orijinal yayın: 2002).

Deleuze, G. ve Guattari, F. (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia.* London: The Athlone Press.

Donald J., (1999). *Imagining the Modern City*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ellin, N. (1996). *Postmodern Urbanism*. New York: Princeton Architectural Press.

Ertem, G. (2014). "Gezi İsyanı ve Bedensel Siyaset: Bir dansçı hareketsizleştiğinde tarihe dikkat kesilin". Erişim Tarihi: 02.05.2015, http://idansblog.org/2014/02/12/gezi-isyani-ve-bedensel-siyaset-bir-dansci-hareketsizlestiginde-tarihe-dikkat-kesilin1/

Eskop. (2013). "Direnen Beden: DuranAdam Hadisesi ve Marina Abramoviç Performansları". Erişim Tarihi: 2.05.2015, http://www.e-skop.com/skopbulten/direnen-beden-%E2%80%9Cduranadam%E2%80%9D-hadisesi-ve-marina-abramovic-performanslari/1357

Franck, K. ve Stevens, Q. (Ed.). (2007). *Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life*, New York: Routledge

Foucault, M. (1986). *Cinselliğin Tarihi 1*. (H. Tufan Çev.). İstanbul: Afa Yayıncılık. (Orjinal yayın: 1976).

Foucault, M. (1996). In S. Lotringer (Ed.). *Foucault Live: Collected Interviews, 1961-1984.* New York: Semiotext(e).

Foucault, M. (2000). İçinde D. Defert, F. Ewald (Ed.). *Özne ve İktidar*. (I. Ergüden, O. Akınhay Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orjinal yayın: 1994).

Fujimoto, S. (2013). İçinde Sahilsharma (Ed.). "Sou Fujimoto – The primitive Caves". Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://www.iaacblog.com/maa2013-2014-advanced-architecture-concepts/2013/11/674/

Fujimoto, S. (2014). İçinde Shaw C. (Ed.). "Japanese designer Sou Fujimoto on 'blurring the boundaries' between nature and architecture". Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://www.scmp.com/property/international/article/1430435/japanese-designer-sou-fujimoto-blurring-boundaries-between

Gap Filler. (2015). "Dance-o-Mat". Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://www.gapfiller.org.nz/dance-o-mat/

Gottdiener, M. (2005). *Postmodern Göstergeler.* (E. Cengiz, H. Gür, A. Nur, Çev.). Istanbul: İmge Kitabevi. (Orjinal yayın: 1995).

Graeber, D. (2005). "On the Phenomenology of Giant Puppets: Broken Windows, Imaginary Jars of Urine, and the Cosmological Role of the Police in American Culture". Erişim Tarihi: 03.05.2015, https://libcom.org/files/puppets.pdf.

Guilhaumou, J. ve Lapied M. (2003). "Women's Political Action During French Revolution. İçinde Faure", L. (Ed.). *Political and Historical Encyclopedia of Women.* New York: Routledge.

Güngör, A. (2013). "Gezi Parkı Barikatları: Toplumsal Mekanın Üretimi". Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://www.mekanar.com/tr/yazi/makale/gezi-park%C4%B1-barikatlar%C4%B1-b%C3%B6l%C3%BCm-1-ay%C5%9Fe-g%C3%BCng%C3%B6r.html

Günsür-Yüceil, Z. (2014). "Yaratıcılık, Yaratıcı Mekanlar ve Kent". İçinde Şentürer A., Paker N., Berber Ö., Şenel A. (Ed.). İstanbul *için Öngörüler: Taarla*. İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları.

Habermas, J. (1997). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü.* (T. Bora, ve M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim yayınları. (Orijinal yayın: 1962)

Hamdi, N. (2004). *Small Change : The Art of Practice and The Limits of Planning in Cities.* London: Earthscan.

Hansen, M. (2004). İçinde Özbek, M. (Ed.), *Değişen Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar*. (M. Özbek Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.

Harvey, D. (1996). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (M. Moralı, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal yayın 1973).

Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. (A. D. Temiz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal Yayın: 2012).

Herkes için Mimarlık Derneği. (2012). Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015, http://herkesicinmimarlik.org/portfolio/gezi-parki/

Horace, Q. (2012). In Braund, S. ve Osgood J. (Ed.). *A Companion to Persius and Juvenal*. Malden: Blackwell Publishing. (Orjinal Yayın: M.Ö.: 64-8).

Kahvecioğlu, H. (2010). "Kamusal Mekanın Tasarımı ve Sivil Müdahale". İçinde Uzer, E., Şengün, H., T. Karadayılar, O. ve Şoher, Ş. (Ed.), *İmkanmekan*. İstanbul: Scala Matbaa

Le Corbusier. (2011). *Bir Mimarlığa Doğru.* (S. Merzi, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orjinal Yayın: 1923)

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. (D. Nicholson-Smith Trans.). Malden: Blackwell Publishing. (Orijinal yayın: 1974).

Lefebvre, H. (1996). "Le droit a la ville". İçinde E. Kofman, E. Lebas (Ed. & Çev.). *Writings on Cities.* Oxford: Blackwell Publishing. (Orjinal yayın: 1967).

Lefebvre, H. (2003). "The style of the commune". In S. Elden, E. Kofman, E. Lebas, (Ed.). *Henri Lefebvre: Key Writings*. New York: Bloomsbury Publishing. (Orjinal yayın: 1965).

Makeham, P. (2005). **"**Performing the City". *Theatre Research International.* 30, 150-160.

Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of Perception.* London: Routledge & K. Paul.

Merleau-Ponty, M. (2005). *Algılanan Dünya*. (Ö. Aygün, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orjinal yayın: 1948).

Oskar, N. ve Alexander, K. (2004). *Kamusal Alan ve Tecrübeye Giriş*. (M. Özbek, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.

Peterson, A. (1989) "Social Movement Theory". *Acta Sociologica*, 32, 4, 419-426. London: Sage Publications.

Price, V. (1992). *Public Opinion.* California: Sage Publications.

Public Works. (2015). "Union Press". Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://www.publicworksgroup.net/projects/union-press.1

Ragon, M. (2010). *Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi*. (M. A. Erginöz, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Orjinal Yayın: 1991).

Rebar. (2015). "Park(ing) Day". Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://rebargroup.org/parking-day/

Robins, K. (1996). "Kent Tutsakları: Post-Modern Kent de Ne Ola ki?", İçinde *Yitik Ülke Masalları, Kimlik ve Yer Sorunları* (T. Yöney Çev.). İstanbul: Sarmal yayınları.

Robinson, A. (2011). "In Theory Bakhtin: Carnival against Capital, Carnival against Power". Erişim Tarihi: 03.05.2015, https://ceasefiremagazine.co.uk/in-theory-bakhtin-2/.

Rönesans. (1990). İçinde *Meydan Larousse*. (Cilt 10, Sf. 710-712). İstanbul: Meydan Gazetecilik ve Neşriyat.

Rykwert, J. (1996). *The Dancing Column*. Cambridge: The MIT Press.

Scullard, H. H. (1981). *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*. Ithaca: Cornell University Press.

Simmel, G. (1903). *The Metropolis and Mental Life*. New York: Free Press.

Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul : Ayrıntı Yayınları. (Orijinal Yayın: 1996).

Sennett, R. (2014). *Ten ve Taş*. İstanbul : Metis Yayınları. (Orijinal Yayın : 1994).

Sevinç, M. (1999). "Postmodernizm ve Kent". Erişim Tarihi: 25.04.2015, http://www.birikimdergisi.com/sayi/124/postmodernizm-ve-kent.

Soja, E. (2000). *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions.* Oxford: Blackwell Publishers.

Spinoza, B. (1674). *Correspondence.* Erişim Tarihi: 03.05.2015, http://www.earlymoderntexts.com/pdfs/spinoza1661part3.pdf.

Tanju, B. (2010). "Mimarlık: İmkanmekan Sürümü". İçinde Uzer, E. Şengün, H. T. Karadayılar, O. Şoher, Ş. (Ed.), *İmkanmekan.* İstanbul: Scala Matbaa

Tan, P. (2013). "Event Architecture: direnistanbul+direngezi". Erişim Tarihi: 25.04.2015, http://occupygeziarchitecture.tumblr.com/event-architecture

Thomson, J. B. (1990). *Ideology and Modern Culture*. California: Stanford University Press.

Tschumi, B. (2008). İçinde Khan O., Hannah D. (Ed.). "Performance/Architecture: An Interview with Bernard Tschumi". Journal of Architectural Education , 52-58.

Tunçer, M. (2009). "Kent Merkezleri ve Kamusal Mekan". Erişim Tarihi: 11.04.2015, http://blog.milliyet.com.tr/kent-merkezleri-ve-kamusal-mekan/Blog/?BlogNo=161891

Uexküll, J. (1934). "A Stroll Through The Worlds of Animals and Men. İçinde Shiller", C. H. (Ed. & Çev.). *Instinctive Behavior*. New York: International Universities Press.

Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

Weber, M. (1927). *General Economic History*. New York: Dover Publications

Weber, M. (1963). “Order in Diversity: Community Without Propinquity”. "çinde Wingo, L. (Ed.). *Cities and Space: The Future of Urban Land*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Winkler, J. (1990). *The Constraints of Desire: The Anthropology of Sex and Gender in Ancient Greece*. New York: Routledge.

Url-01 < http://sobregrecia.com/2008/03/15/el-agora-de-atenas/>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-02 <http://www.geneseo.edu/~bearden/socl217/images/agora.jpg>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-03 <http://karenswhimsy.com/ancient-greek-women.shtm>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-04 <http://rahmiogdulbirgun.blogspot.com.tr/2010_11_01_archive.html>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-05 <http://www.bbc.co.uk/arts/yourpaintings/artists/john-reinhard-weguelin>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-06 <http://www.italian-architecture.info/ROME/RO-029.htm>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-07 <http://arquehistoria.com/saturnales-derroche-y-bacanal-en-la-navidad-romana-3812>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-08 <http://www.prolocomorolo.it/ernesto-biondi/>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-09 <http://www.karnavalmasok.ru/history/masks >, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-10 <http://blogs.20minutos.es/yaestaellistoquetodolosabe/cual-es-el-origen-y-motivo-de-la-celebracion-del-carnaval/ >, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-11 <http://pastimperfect.tumblr.com/ >, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-12 <http://libcom.org/history/political-revolution-women-case-paris-darline-gay-levy-harriet-b-applewhite >, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-13 <https://vicentecamarasa.wordpress.com/2015/03/22/el-plan-haussmann-en-paris/ >, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-14 <http://www.sendika.org/2014/05/paristen-taksime-meydanlar-bizim-sohret-baltas-jiyan-org/>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-15 <http://metro.co.uk/2013/05/09/gallery-victory-day-parade-in-moscow-2013-3747764/ay_109514377-jpg/ >, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-16 <https://www.defencetalk.com/pictures/china-military-parade/p37666-female-soldierspeople-27s-liberation-army-pla.html >, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-17 <http://www.fernandovicente.es/pinturas/anatomias>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-18 <http://magidos.blogspot.com.tr/2015/04/hindistann-gorulmeye-deger-festivalleri.html>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-19 <http://avkphotography.photoshelter.com/image/I00003KVMtRiuV30>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-20 <http://www.ciewdorner.at/index.php?page=photos&anode=18#album18>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-21 <http://www.architectural-review.com/opinion/beauty-and-the-beast-capital-forces-and-cultural-production/8660904.article>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-22 <http://candychang.com/i-wish-this-was/>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-23 <http://parkingday.org/archive/>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-24 <http://www.gapfiller.org.nz/dance-o-mat/>, alındığı tarih: 18.06.2015.

Url-25 <http://www.publicworksgroup.net/projects/union-press.1>, alındığı tarih: 18.06.2015.
Url-26 <http://www.serpentinegalleries.org/exhibitions-events/serpentine-gallery-pavilion-2013-sou-fujimoto>, alındığı tarih: 18.06.2015.

Url-27 <http://herkesicinmimarlik.org/portfolio/gezi-parki/>, alındığı tarih: 21.06.2015.
Url-28 <http://t24.com.tr/haber/gezi-davasinda-okan-bayulgenli-savunma,256636>, <http://www.yenisafak.com.tr/gundem/gezi-parkindaki-barikatlar-kaldiriliyor-532935>, <http://www.yurtgazetesi.com.tr/gundem/akpden-gezi-parkina-cadir-h37886.html>, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/taksim_gezi_parki_simdiden_muzelik-1136577>, <http://www.gazetevatan.com/taksim-komunu--543627-gundem/>, <http://www.yenidunyaicinipuclari.com/2013/06/taksim-gezi-parki-eylemleri-direngeziparki-occupygezi.html>, <http://t24.com.tr/haber/gezi-parkinda-yiyecek-duvari,231164>, <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/photosvideos/slideshows/1-gunden-11-gune-gezi-parki/Gezi-Park-Dayanmas24/>, <http://www.hurriyet.com.tr/kultur-sanat/haber/23435469.asp>, <http://www.halkizbiz.com/m/gundem/capulcu-deyip-gecme-h2861.html>, <http://www.ozgeozbek.com/2013/06/gezi-parknda-yoga.html>, <http://listelist.com/gezi-parki-direnisinin-gunluk-hayatimiza-kattiklari/>, <http://www.milliyet.com.tr/yeni-bulusma-noktasi-gezi-parki/cagdas-ertuna/pazar/yazardetay/09.06.2013/1720384/default.htm>, <http://www.wsj.com.tr/articles/SB10001424052702303318504579593920126552320#19>, <http://www.sendika.org/wp-content/uploads/2013/06/MG_1371.jpg> alındığı tarih: 21.06.2015.
Url-29 <http://listelist.com/lgbtt-2013-onur-yuruyusu-fotograflari/>**,** <https://sanatfilan.com/bize-bir-yasa-lazim/>, <http://bitutamtuz.com/durdum-ben/>, <http://www.diarioliberdade.org/mundo/comunicacom/39401-governo-turco-prepara-restri%C3%A7%C3%B5es-%C3%A0s-redes-sociais.html>, <http://www.dunya.com/guncel/taksimde-duran-adam-eylemi-devam-ediyor-195920h.htm>, <http://listelist.com/fotograflarla-ramazan-yeryuzuiftari/>, <http://www.bianet.org/biamag/yasam/148372-belki-bir-gun-oruc-tutmayanlar-icin-de-yeryuzu-sofralari-kurulur>, <http://everywheretaksim.net/tr/park-forumlari/>, <http://www.sendika.org/wp-content/uploads/2013/06/yo%C4%9Furt-kitle.jpg>, <https://www.biliste.com/1-mayisin-hatirlittigi-gezi-gunlerinden-33-duvar-yazisi/>, <http://llcdn.listelist.com/listeliststatic/2013/06/biberi-bal-eyledik-600x330.png>,

<http://31mayis2013unutma.com/ankara-tomali-hilmi-caddesi/>,
< http://www.milliyet.com.tr/gezi-kulliyati/pazar/haberdetay/07.07.2013/1733255/default.htm>,
<http://www.mediacatonline.com/geziden-10-unutulmaz-kare/>,
<http://www.explosion.com/79376/moments-protests-around-world-will-restore-faith-humanity/>,
<http://www.haberturk.com/medya/haber/851417-kirmizili-kadin-ingiliz-basinina-konustu>,
<http://www.trendsetteristanbul.com/istanbul-united/>,
<http://www.radikal.com.tr/turkiye/kopruden_gectiler_gazi_yediler-1135844>,
<http://www.yapi.com.tr/haberler/parki-anneler-de-bekledi_109729.html>, alındığı tarih: 21.06.2015.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad **: Duygu EROL**

Doğum Yeri ve Tarihi **: İstanbul / 05.11.1989**

E-Posta **: dygerol@gmail.com**

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2012, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık bölümü
- **Yükseklisans** **:** 2015, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimari Tasarım Programı

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- Erol, D. 2014. Performativity in the City. *4th Global Conference – Time, Space and the Body, Eylül 20-22, 2014* Oxford. England.